

Laura Ardelean

Nimic nou despre regionalizare

Istoria postdecembristă – încă nescrisă – a conceptului de regionalizare, în versiune neaoșă românească, pornește din anii '90 avînd atunci coloratură fesenistă și ulterior naționalistă. Apare, cu mai mare frecvență și cu ceva mai mult conținut în ograda societății civile, după care ideea de regionalism devine un tabu al societății – deja „democratizate” – românești. Din această situație este scos, din nou, de neobosita societate civilă – și adus în piața publică, pus la zid de guvernanți, repede vulgarizat și maltratată de diverse cercuri de interese. Dincolo însă de ochii publicului, guvernarea CDR-istă scoate pe piață *Legea dezvoltării regionale* pe care însă omite să o mai umple de conținut. La cîțiva ani de la scandalul în forță legat – cum altfel?, de traficul cu pămînt sfînt ardelenesc – apar și variantele partidelor politice. Varianta liberală prudentă, varianta transilvanistă și social democrată pe deasupra a domnului Rus, încercările autonomiste ale reformiștilor UDMR și proiectul de descentralizare și regionalizare propus de eternul neînregistrat Partid al Ardelenilor (cu toate variantele intermediare). La acestea se adaugă și Memorandumul Provincialilor care primesc totuși bobîrnace, deși „manifestul” era doar o incursiune teoretică.

Paralel cu aceste demersuri se dezvoltă o literatură regionalistă – de o parte și de alta a baricadelor. Sînt recuperate din istorie toate încercările, discursurile aduse cînd ca exemple, cînd ca contraexemple. Se organizează seminarii, mese rotunde, talk-showuri televizate. În toți acești ani – și nu puțini la număr – însă diferențele regionale se estompează cu fiecare zi, identitatea regională cîștigă teren, dar își pierde din substanță. Căci ce mai este astăzi un ardelen? Unul încet la minte și la vorbă – ar defini locuitorii celorlalte provincii. Unul harnic, corect, punctual ar replica confracții ardeleni iar trilingvismul ar rămîne, poate doar în amintirea bunicilor. Politica național-comunistă a acționat ca radieră chinezească în ștergerea diferențelor regionale. Azi Mănăsturul este un fel de Tudor al Clujului sau la fel de bine un alt cartier de blocuri din Craiova sau Iași. În octombrie 1998, un tînăr istoric venea din București

la Reghin în speranța regăsirii Ardealului pe care-l cunoștea din cărți. A venit într-o zi de sîmbătă cînd orașul era împînzit de talciocul săptămînal. Și mare i-a fost dezamăgirea. „*Da rău v-ați balcanizat*” ne-a spus și s-a întors în cartierul lui din București, trecînd pe lîngă aceleași tarabe cu marfă turcească ieftină și proastă.

Regiunile statistice, create artificial în 1998, nu se bucură

de competențe și nici măcar de fonduri dar încep să se bucure – cam slab ce-i drept – de oarecare trecere în rîndul tinerilor. Așa că de 14 ani sîntem în stadiu de discuții și izbucniri sporadice ale sentimentelor regionaliste – ba un pseudo-Partid al Moldovenilor, ba Republica Oltenia de trei zile – cu pașapoarte, bătaii cu praz. Dobrogenii se mîndresc, cînd intră în discuție, cu *Gubernurul Deltei Dunării* deși luați la bani mărunți se plîng că toate cherhanalele sînt controlate de la București. Singurii care dau

impresia că fac pași în această direcție, *frunceau*, au avut norocul ca decupajul artificial al Legii 151 să se suprapună destul de bine peste Banatul istoric (deși am auzit și aici nemulțumiri din partea arădeană).

Ceea ce însă se așteaptă este cel puțin un proiect adevărat de regionalizare care să descrie pașii care trebuie parcurși, să indice clar competențele fiecărei noi entități administrative-teritoriale, fondurile din care se vor alimenta, tipurile de organisme de conducere alese etc. Și ar mai trebui ca acest adevărat proiect să ia în calcul și efectele perverse ale unei regionalizări insuficient elaborate. Societatea civilă și-a făcut datoria și a încercat și sînt convinsă că acțiunile de *lobby* și *pressing* în favoarea umplerii conceptului de substanță vor continua. Acum e însă rîndul forțelor politice – de la putere sau din opoziție sau cele care sînt abia acum înțărcați în ale politicii – și experților să acționeze. Atunci poate și discuțiile vor deveni mai pragmatice, mai apropiate de așteptările celor care mai sînt regionaliști. Dar asta trebuie să se întîmple cît mai repede, căci altfel la întrebarea *De ce nu avem regionalizare?* răspunsul va suna ca cel pentru scoțianul ce dorea să cîștige la LOTO: Întîi joacă!!!!

CALENDAR * N A P T Á R

4-6 iulie – *Conferința internațională de regionalism*, organizat de EFA-Bruxelles la Vilnius. Din partea LPE a participat Smaranda Enache. • *Școala liderilor romi*, modulul IV, Instituții și fundații finanțatoare, organizat de LPE la București.

9 iulie – *Concept paper on combating discrimination in Romania*, seminar organizat de Fundația pentru o Societate Deschisă la București. Din partea LPE a participat Haller István.

15 iulie – *Drepturile femeilor*, curs susținut de Haller István la Stejeriș.

17 iulie – *Conferință de presă* privind realizarea drumului de legătură în zona NE a municipiului Tîrgu-Mureș, organizat de Pro Bicio Urbo. Din partea LPE a participat Haller István.

24 iulie – *Drepturile comunităților minoritare*, curs susținut de Haller István la Tabăra ALKISZ, organizat la Adămuș.

25 iulie – *Universitatea de Vară Bălványos*. Din partea LPE a participat Smaranda Enache.

28 iulie - 2 august – *Universitatea de Vară Transsylvania*, ediția a doua, organizată de LPE la Ilienii, Covasna.

30 iulie – *Drepturile copilului*, curs susținut de Haller István la Tabăra ALKISZ, organizat la Adămuș.

17-23 august – *Tineretul român pe calea Uniunii Europene*, tabără de vară organizată de Fundația Konrad Adenauer și Societatea Euro-atlantică Manfred Wörner la Brașov. Din partea LPE a participat Kádár Magor.

1 septembrie – *Deschiderea Centrului de Studii Regionale al Ligii Pro Europa* la Cluj.

18-20 septembrie – *Forum Central European de regionalizare și integrare europeană*, seminar internațional organizat de Liga Pro Europa, EFA, Grupul Provincia și Liga Transilvania-Banat la Cluj. Din partea LPE a participat Smaranda Enache, Szokoly Elek, Laura Ardelean, Mihaela Frunză și Helga Zichner.

21-29 septembrie – *Întîlnire de lucru* a voluntarilor Peace Corps și a colaboratorilor, organizat de Peace Corps Romania la Sibiu. Din partea LPE a participat Jean Salls și Kovács Gyöngyvér.

23 septembrie – *Viziă* a grupului internațional de tineri în cadrul proiectului Participarea cetățenească în guvernarea locală, la LPE organizată de organizațiile Civitas și Bosphorus; *Vizita* reprezentanților Fundației Pro Helvetia la Liga Pro Europa.

24 septembrie – *Vizită* a grupului internațional de tineri în cadrul proiectului Participarea cetățenească în guvernarea locală la Sighișoara și *prezentarea Campaniei SOS Sighișoara*. Din partea LPE a participat Kacsó Judit-Andrea și Helga Zichner.

26 septembrie – *Politică pe bani publici*, masă rotundă și prezentarea proiectului realizat în parteneriat cu Institutul pentru Politici Publice la Tîrgu-Mureș.

26-27 septembrie – *Reprezentarea minorităților naționale în administrația publică locală și centrală. Posibilități de modificare a legilor electorale privind prezența minorităților în diferitele structuri decizionale*, seminar organizat de Fundația Culturală dr. Bernády György din Tîrgu-Mureș. Din partea LPE a participat Smaranda Enache, Szokoly Elek și Haller István.

július 4-6 – *Nemzetközi regionalizmus konferencia* Vilniusban az bruxelles-i EFA szervezésében. A PEL részéről Smaranda Enache vett részt. • *Roma vezetők iskolája*, IV. modul, Anyagi támogatást biztosító intézmények és alapítványok, a PEL szervezésében Bukarestben.

július 9 – *Concept paper on combating discrimination in Romania*, a Nyitott Társadalomért Alapítvány által szervezett bukaresti szeminárium. A PEL részéről Haller István vett részt.

július 15 – *A nők jogai*, Haller István előadása Cserefalván.

július 17 – *Sajtókonferencia* a Pro Bicio Urbo szervezésében Marosvásárhely ÉK-i bekötőútvjáról. A PEL részéről Haller István vett részt.

július 24 – *A kisebbségi közösségek jogai*, Haller István előadása az ádamosi ALKISZ Tábor résztvevői számára.

július 25 – *Bălványosi Nyári Szabadegyetem*. A PEL részéről Smaranda Enache vett részt.

július 28-agusztus 2 – *A második Transsylvania Nyári Szabadegyetem*, a PEL szervezésében Illyefalván.

július 30 – *A gyermekek jogai*, Haller István előadása az ádamosi ALKISZ Tábor résztvevői számára.

augusztus 17-23 – *A román ifjúság az Európai Unió útján*, brassói nyári tábor a Konrad Adenauer Alapítvány és a Manfred Wörner Euróatlanti Társaság szervezésében. A PEL részéről Kádár Magor vett részt.

september 1 – *A PEL Regionális Tanulmányok Központjának megnyitása* Kolozsváron.

september 18-20 – *Középeurópai regionalizációs és európai integrációs fórum*, nemzetközi szeminárium a Pro Europa Liga, EFA, Provincia Csoport és az Erdély-Bánát Liga szervezésében Kolozsvárott. A PEL részéről Smaranda Enache, Szokoly Elek, Laura Ardelean, Mihaela Frunză és Helga Zichner vettek részt.

september 21-29 – *A Peace Corps önkénteseinek és munkatársainak szebeni találkozója* a Peace Corps szervezésében. A PEL részéről Jean Salls és Kovács Gyöngyvér vettek részt.

september 23 – *A Polgári részvétel az önkormányzatban* program keretében fiatalok nemzetközi csoportja ismerkedett meg a PEL tevékenységeivel, a Civitas és Bosphorus civil szervezetek szervezésében; *A Pro Helvetia Alapítvány képviselői látogatása* a Pro Europa Ligánál.

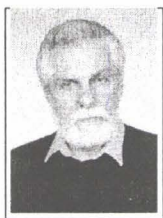
september 24 – *A Polgári részvétel az önkormányzatban* program keretében fiatalok nemzetközi csoportja Segesvárra látogatott, ahol bemutatták számukra az SOS Segesvár kampányt. A PEL részéről Kacsó Judit-Andrea és Helga Zichner vettek részt.

september 26 – *Politika közpénzen*, marosvásárhelyi kerekasztalbeszélgetés és a program bemutatása, melyet a PEL a Községi Politikák Intézetével közösen valósít meg.

september 26-27 – *A nemzeti kisebbségek képviselete a helyi és központi közigazgatásban. Törvénymódosítási lehetőségek a nemzeti kisebbségek jelenlétére vonatkozóan, a döntéshozatal különböző intézményeiben*, szeminárium a marosvásárhelyi Dr. Bernády György Közművelődési Alapítvány szervezésében. A PEL részéről Smaranda Enache, Szokoly Elek és Haller István vett részt.

Statuia

Vitregă-i soarta artistului plastic. Dacă poezia sau muzica sînt reproductibile în nemăsurate exemplare sau ocazii, produsul artistului plastic este unicat. Distrugerea acestuia înseamnă pierderea definitivă pentru omenire a unei opere artistice. Dacă artistul mai are și ghinionul să fie pictor de icoane, portretist sau sculptor monumental, are toate șansele ca operele sale să fie cunoscute de posteritate doar din trimiteri bibliografice. Iconoclastia – religioasă sau politică – învingătorilor are grijă să nu rămînă piatră pe piatră din simbolurile celor învinși. *Vae victis*.

Există monumente care cinstesc memoria unor înaintași de seamă sau evenimente importante pentru o anumită comunitate, și există „contra-monumente”, care sînt ridicate în mod ostentativ tocmai pentru a le reaminti localnicilor cine este stăpînul. Statuia lui Mihai Vitezul de la Craiova sau București fac parte, firește, din prima categorie. Statuile lui Mihai Viteazul de la Sf. Gheorghe sau chiar de la Cluj, fac parte din cea de a doua. O statuie al lui Avram Iancu la Câmpeni face parte firește din prima categorie, statuia lui Avram Iancu de la Târgu-Mureș sau chiar cea de la Cluj, face parte, după cum bine știe toată lumea, fie că recunoaște, fie că nu, din cea de a doua.

Statuia Libertății de la Arad (*Aradi Szabadság szobor*), ridicată în 1890 în Ungaria, într-un oraș în care comunitatea românească era doar a treia ca mărime după cea maghiară și germană – și oricum Statuia nu putea avea altă semnificație pentru ea decît pozitivă, odată ce era simbolul libertății – face parte în mod neîndoielnic din prima categorie. Refuzul reamplasării Statuii de către autoritățile bucureștene este sinonim cu noțiunea de „contra-monument”.

Fetșișmul, ocupă un loc central în sistemul de valori ai popoarelor denumite „primitive”, fiind preluat și perpetuat, fără să fiim conștienți poate de acest lucru, și de către culturile creștine. Adularea moaștelor sfinte sau adularea sfinților înșiși nu este decît unul dintre exemplele relevante ale acestuia. Relația privilegiată dintre obiectul fetșișizat și credința în sensurile mistice atribuite acestuia apropie pînă la identificare religia de artă, în mod special de arta monumentală, care poartă semnificații speciale, ce depășesc menirea produselor artistice cotidiene. „Statuia” este tocmai un astfel de obiect înzestrat cu semnificații, putere evocativă de o extraordinară capacitate mobilizatoare mistică, ocupînd un loc central în psihologia unei comunități. „Anti-statuia” – tendința de demolare a monumentelor simbolice ale altora – nefiind decît manifestarea aceluiași fetșișism cu încărcături mistice, privită în oglindă. Valoarea metafizică a unui obiect cu

încărcătură simbolică – a unui fetiș, pînă la urmă – este ritualizată prin „sfințire” (banalizat în cultura noastră de după '89 pînă la limita sacrilegiului), dezvelire festivă – un ritual menit să încarce obiectul amorf din piatră, lemn sau metal cu sensuri transcendente. Forța mistică a unor asemenea simbolistici cu valoare sacră este atît de puternică încît persistă în memoria colectivă a comunității chiar și după dispariția/distrugerea obiectului simbolic în cauză, fiind resimțit asemenea unui membru amputat. Dar nu toate obiectele sfințite au și „sacralitate”. Este nevoie de o identificare autentică și benevolă cu simbolistica respectivă, de o credință edificată în timp, și nu în ultimul rînd, de capacitatea artistică a obiectului de a exprima/reprezenta valorile imaginate ale unei comunități. Grupul statuar de la Arad – „Statuia Libertății” – este un astfel de obiect. Faptul că într-un anumit moment al istoriei fusese îngrădit, iar ulterior demontat și ascuns vederii publice nu a reușit să anuleze sau să diminueze forța simbolică a Statuii, adăugîndu-i dimpotrivă o mistică pe care obiectul artistic expus vederii nu o avusese poate niciodată. Cei care prin îngrădire, demolare, ignorare sau negare contează pe extirparea unor evenimente istorice din memoria colectivă a unei națiuni e bine să știe că rezultatul este în general opus celui scontat. Să nu știe academicianul-ministru Răzvan Teodorescu că Statuia Libertății de la Arad iradiază incomparabil mai multe pasiuni de-acolo unde este ascuns acum, decît dacă ar sta la locul care i se cuvine în mijlocul unei piețe?

Istoria Statuii Libertății de la Arad, asemenea multor altor monumente naționale sau confesionale din spațiul central-est-european este întortochetă. Nu știu cînd vom ajunge la acel nivel de maturitate ca să ne eliberăm de teama față de forța mistică a unei statui. Un obiect laic, fără efecte miraculoase, bune sau rele. Știu însă că materialul monumentelor „altora” este material ideal pentru construirea monumentelor „noastre”. Spațiul în care trăim a beneficiat din păcate din plin din această economie a reciclării monumentelor. Biserici creștine au fost ridicate pe ruinele unor temple păgîne, biserici catolice au devenit cu timpul biserici protestante, bisericile greco-catolice sînt înghițite sub ochii noștri de biserici ortodoxe. Dar naivul din sufletele noastre speră mereu că această barbarie aparține trecutului, istoriei confrontaționale a veacurilor apuse, a cetăților asediate, a alteritațiilor exterminate și nu unei Europe consensuale, clădită tocmai pe ruinele unor astfel de istorii.

Adversarii înverșunați ai Statuii Libertății își bazează argumentația pe o tradițională „ostilitate româno-maghiară”, ca și cum cei mai aprigi dușmani ai existenței naționale a românilor ar fi fost ungurii – un fals grosolan!

(continuare din pag. 3)

vai, cîte exemple istorice contrare s-ar putea aduce cu o minimă bunăvoință! —, sau dușmanii tradiționali ai unguirilor din istoria modernă ar fi fost românii. Acești preoți ai urii suferă și de complexe de superioritate, imaginîndu-se vrăjmași mai importanți decît o dovedește istoria. Nu-i nimic dacă e rău, numai mare să fie!

La numai 40 de ani de la Revoluția maghiară de la 1848 împotriva stăpînirii austriece și execuția generalilor pașoptiști la Arad, în plină stăpînire habsburgică a unui Franz Josef care în 1848-49 luptase împotriva armatelor revoluționare maghiare, putea fi ridicată Statuia Libertății (de sub stăpînirea habsburgică!) ca simbol al libertății și reconcilierii austro-ungare.

La 150 de ani de la niște evenimente în care, în mod regretabil „maghiarii” și „românii” fuseseră în tabere diferite, producîndu-și astfel în mod inevitabil răni greu de ignorat, dar confruntarea lor nefiind nicidecum în centrul ostilităților vremii, reamplasarea Statuii Libertății la locul său de origine este în continuare împiedicată de rezistența încrîncenată a nucleului dur al naționalismului

românesc. Acesta să fie europenismul celor care se declară zgomotos pentru integrarea într-o Europă Unită, la temelia căreia stă tocmai un act de reconciliere istorică franco-germană — invocat mereu ca model de reconciliere pentru noi — între vecini cu state mult mai vechi în de-ale vrăjmășiei decît românii și ungurii?

Privite lucrurile prin ochelarii unui pragmatism minoritar putem cădea de acord că problema „statuii” nu este prioritară. Mesajul Puterii însă în această dispută este de primă importanță. Pe de o parte fiind un mesaj de forță care vrea să spună: „luați seama, aici noi dictăm condițiile”! Pe de altă parte, un mesaj contraproductiv de șmecherie dîmbovițeană de genul „fiți serioși dom’le, doar n-ați crezut că o s-o lăsăm, chiar dacă v-am promis?” Ambele îi discreditează pe aparenții cîștigători ai disputei.

Numele lui Erostrat a rămas în istoria Greciei antice datorită distrugerii unui monument arhitectonic. Oponenții reamplasării Statuii Libertății — adepți ai dezmembrării sale într-un „parc al reconcilierii” — candidează cumva la titlul de fîrzi epigoni ai acestuia?

BDO

Școala liderilor romi

A treia ediție a Școlii Liderilor Romi s-a deosebit de cele anterioare atît prin conținut cît și prin formă. S-a axat pe dezvoltare comunitară, întrucît în momentul de față există o serie de oportunități în acest domeniu, și participanții (au fost selectați 19 de persoane), întruși în patru module, au provenit nu numai din zona județului Mureș, ci și din București, județele Buzău, Cluj, Galați, Ialomița, Iași, Mehedinți, Olt, Satu Mare, Timiș.

Primul modul, **Societatea civilă**, a fost organizat la Tîrgu-Mureș, în perioada 26-28 aprilie 2002, începînd cu vizitarea unei comunități de romi din oraș, după care au fost ținute cursuri și ateliere pe temele: *Ce este societatea civilă?*, *Promovarea imaginii ONG, rolul societății civile în influențarea politicilor publice*, *Legislația din România cu privire la asociații și fundații*, *Posibilități de finanțare pentru sectorul neguvernamental, scrierea de proiecte*, *Priorități în elaborarea unui proiect*. *Necesitățile comunității și sondarea lor*, *Modalități de creare a organizațiilor neguvernamentale*, *Organizații de romi, modele de succes*.

Al doilea modul, intitulat **Autoritățile publice**, a avut loc la Buzău, în perioada 18-19 octombrie 2002, cu următoarele cursuri și ateliere: *Rolul autorităților publice*, *Posibilități de parteneriat cu autoritățile publice*, *Strategia Guvernului pentru îmbunătățirea situației romilor*, *Influențarea politicilor, exerciții de influențare*.

Al treilea modul, **Dezvoltare comunitară**, organizat în perioada 28-30 martie 2003 la Cluj, a cuprins cursurile și atelierile *Ce este dezvoltarea comunitară?*, *Solidaritate comunitară și regională*, *Ce este facilitarea comunitară și cum se realizează?*, *Construirea unui proiect de dezvoltare comunitară*.

Ultimul modul, organizat la București în perioada 4-6 iulie 2003, intitulat **Instituții și fundații finanțatoare**, s-a axat pe prezentarea activității ale United Nations Development Programme (Florin Bănățeanu, PNUD), Fundației pentru o Societate Deschisă (Corina Gonțeanu, FSD), British Council (Ivan Gabriel, BC), Fundației Principesa Margareta a României (Margareta Laura Băluț, FPMR), Fundației pentru Dezvoltarea Societății Civile (Maria

Șandor, FDSC), oferind totodată și prezentarea activității Ligii Pro Europa în domeniul drepturilor omului din ultima perioadă (cazul Hădăreni, studiul privind discriminarea rasială în județul Mureș). Cu această ocazie a fost evaluat de către participanți activitatea ediției a III-a a Școlii Liderilor Romi. Programul a luat sfîrșit, în mod formal, prin înmînarea diplomelor, dar din discuțiile privind activitățile viitoare ale participanților a reieșit dorința lor de a continua menținerea relațiilor și de a realiza o colaborare în viitor între organizațiile pe care le reprezintă.

Programul, realizat cu sprijinul Fundației Ch. St. Mott (SUA) și Institute for Democracy in Eastern Europe (USA), s-a bucurat de aprecierea participanților, ei și-au exprimat o puternică dorință de implicare în îmbunătățirea situației comunităților de unde provin.

Din evaluările participanților:

„Cursul a fost deosebit de util pentru activitățile mele viitoare, în cadrul organizației. Am plecat de la curs cu gîndul că trebuie să fac mai mult și că știu și cum să o fac: ceea ce este esențial pentru un cursant.

Singurul lucru de care am fost nemulțumit a fost că nu am participat la toate modulele acestei școli.

„Sper să existe cineva, poate Dvs., care să ducă mai departe aceasta idee, spre a fi multiplicată și dezvoltată. În orice caz, v-ați cîștigat în mine un susținător și un voluntar, așa că, ori de cîte ori aveți nevoie de ceva, sînt aici.”

Diana Năstase, Centrul Rromilor pentru Politici Publice AVEN AMENTZA, București (participant la ultimul modul)

„Modulele au fost cam scurte și cred că era mai multă nevoie de timp pentru a asimila mai bine informația. Restul a fost O.K. Mi-a plăcut că organizatorii au avut grijă să aducă reprezentanți ai organizațiilor finanțatoare.”

Margareta Hochin, Romanitim, Iași

Regionalizarea ca proces ireversibil al noii construcții europene

În zilele de 19-20 septembrie a avut loc la Cluj *Forumul Central-European pentru regionalizare și integrare în Uniunea Europeană*, finanțat de Parlamentul European și Fundația Heinrich Böll la care au participat experți din Polonia, Cehia, Slovacia, Ungaria și România.

Această temă se manifestă în spațiul public în două expresii (concepte) diferite, ca regionalism și regionalizare. Regionalismul este expresia, mișcarea civică sau politică întruchipată, uneori, într-un mesaj electoral, a unei nevoi sociale, puțin fundamentată rațional.

Regionalizarea este o tehnică de guvernare, elaborată teoretic, întruchipată într-un proiect fundamentat rațional și privită ca o tehnică de guvernare complementară celei naționale.

Tema regionalizării sub cele două expresii ale ei are deja istoria ei în România. De la reacțiile viscerale ale unor politicieni și partide politice, la anunțul temei chiar și în 2003, față de cei care pun în discuție această problemă, până la acceptarea ei ca o cerință a „planificării financiare” a Uniunii Europene, după expresia lui Claudiu Coșier directorul Agenției Regionale de Dezvoltare Nord-Vest, de către orice partid politic, sau coaliție de partide care va guverna România de acum încolo și care va dori ca aceasta să adere la Uniunea Europeană. Claudiu Coșier a stăruit asupra faptului că regionalizarea nu poate fi monopolul unui partid politic, ea este expresia unei nevoi de dezvoltare la a cărui proiect trebuie să lucreze experți ai societății civile, oameni politici, mediul academic. Experții care au conferențiat au nuanțat această cerință și au spus că modelul regionalizării nu este impus de Uniunea Europeană, regionalizarea fiind o „tehnică de guvernare” (Bakk Miklós) aleasă de statul care a luat, sau va lua această decizie politică.

De la intuiția unei nevoi la proiectul rațional al regionalizării

Tema regionalizării a fost anunțată în ianuarie 1990 de Liga Pro Europa în statutul acesteia, autorii statutului conciliind încă de atunci integrarea României în Uniunea Europeană cu cerința regionalizării. „A fost o intuiție formidabilă”, a spus Gabriel Andreescu, născută, probabil, din nevoia de democrație și de respectare a drepturilor omului aflate la vremea aceea în mare criză. Deficitul de democrație a sugerat celor care se preocupau de drepturile fundamentale soluții intuitive, care s-au dovedit raționale la

o analiză teoretică ulterioară și în acord cu evoluțiile filosofice ale noii construcții europene. Începând din 1995 în revista *Altera*, publicație a Ligii Pro Europa, vor fi publicate studii și analize dedicate acestei teme, continuând de-a lungul anilor. Din anul 2002 această organizație civică a reușit să instituționalizeze Universitate de vară de la Ilieni la care participă mai ales studenți afiliați politic care discută cu experți tema regionalizării. Această temă a fost preluată și de grupul de intelectuali din jurul revistei *Provincia* fiind primii care au foarmult un „Memorandumul pentru construcția regională a României” lansat în 8 decembrie 2001 Biroului

Permanet al Parlamentului României, partidelor parlamentare și neparlamentare, Parlamentului European și Comitetului Regiunilor, care a stârnit dezbateri aprinse în spațiul politic și în presa românească. Această temă a fost preluată și de Societatea Academică din România în diferite numere din „Early Warning Report”, în alte publicații ale sale și în dezbateri publice organizate pe această temă. Vreau să fac o distincție aici. SAR a abordat această temă căutând rațiunii în

regionalizarea administrativ economică, justificând modelul centralizat. SAR abordează această temă doar ca descentralizare administrativă, ceea ce ar conduce la un model și mai birocratic, înmulțind nivelele de decizie necontractuale, deci fără efecte juridice asupra unei decizii proaste. În locul celor două existente acum, nivelul central și cel local, reprezentat de județi și comunități locale, regiunea ar adăuga o inflație administrativă, complicând și mai mult lanțul decizional administrativ, fără ca regiunii să-i fie transferate competențe contractuale. În schimb intelectualii grupați în jurul Ligii Pro Europa și a revistei *Provincia* adoptă modelul tehnicii de guvernare regională cu prerogative politice adică o regionalizare în profunzime, cu două nivele de competență politică, complementare, amândouă având prerogative contractuale, adică amândouă au competențe legislative, sunt persoane juridice și ordonatori direcți de credite. Eu nu vreau să fac o ierarhizare a acestor modele, fiecare având suficiente rațiuni pentru a funcționa bine, doar că modelul regionalizării administrativ-economice se oprește la o reformă democratică parțială și la un sistem de gestionare a resurselor mai greoi și mai birocratic. Modelul centralizat poate construi o strategie de dezvoltare la nivelul statului național, din redistribuiri, mai coerentă și mai omogenă, cu condiția ca la nivelul statului național să existe o clasă politică altruistă și dezinteresată și un aparat

administrativ, local, loial intereselor naționale. Ori cum în sociologie se știe că aceste criterii țin de un romantism politic, sursa guvernării transparente și eficiente trebuie căutată în acel model de guvernare capabil să gestioneze pe baze contractuale (Gustav Molnar) toate resursele, inclusiv cele culturale și identitare. Acesta poate fi acela al unei regiuni, provincii istorice, sau a altei unități administrativ teritorială, definită organic, care își asumă sarcina unei guvernări autonome, dar tot odată complementară guvernării naționale. În acest caz guvernarea națională este degrevată de competențele locale, greu de gestionat la distanță și prin interpuși care nu răspund contractual pentru deciziile lor, ci doar prin mandat politic, fără efecte juridice în cazul unei proaste gestionări a resurselor. Guvernarea regiunii, provinciei răspunde direct de dezvoltarea regiunii, dar este complementară guvernării naționale potrivit principiului solidarității și coeziunii, prezent în toate legile sociale. Potrivit acestui principiu, prezent în legislația europeană, încă din premodernitate, Legea sănătății, implementată de curând în România, este preluată dintr-o lege a lui Bismark, adaptată, nu foarte bine la realitățile românești, prin care toți cetățenii sunt obligați să contribuie la Fondul de sănătate, din care se asigură un pachet de bază de servicii și medicamente pentru toți cei care au nevoie de asistență medicală chiar dacă unii dintre aceștia, cum ar fi persoane foarte sărace, copii, deținuți, pensionari, etc. nu contribuie, pe moment, la acest fond. Acest principiu funcționează în toată lumea, să ne gândim la fondurile de preaderare ale Uniunii Europene, de care beneficiem în prezent și la care nu avem nici o contribuție. Principiul solidarității și coeziunii are rațiuni pentru securitatea socială, să ne gândim la boli transmisibile sau cu risc major, la ordine publică, sau chiar la dezvoltarea economică sau asitarea unei elite care poate asigura pe termen lung o schimbare socială de proporții.

Cum se compromite o temă rațională?

La Forum s-a discutat calm și detașat, chiar și atunci când cei care interveneau nu stăpâneau limbajul minimal al temei despre regionalizare. Aș penaliza nu intervențiile lui Sabin Gherman, președintele Ligii Transilvania-Banat, voit colorate și ideologizate, ci faptul că acesta s-a lansat într-o competiție de idei politice pe care nu le înțelege în profunzime și nici nu face eforturi de fundamentare a temei de care se folosește. În acest fel tema regionalizării ca tehnică de guvernare mai eficientă, mai transparentă și cu costuri mai mici decât guvernarea centralizată riscă să fie compromisă, trimisă în derizoriu sau exploatată negativ de către partidele naționaliste sau de către beneficiarii guvernării centralizate. La forum s-au făcut distincțiile necesare între cele două concepte, numai că presa exploatează discursul lui Sabin

Gherman fiindcă este mai colorat și mai accesibil cititorilor, în acest fel ajungând la public ceea ce nu trebuie.

Aici s-au formulat două nevoi stingente: **Elaborarea unui document** ca bază de discuții privind un **proiect de regionalizare** și o **dezbatere publică** privind tema regionalizării în care să fie formulate mesaje privind regionalizarea care pot fi înțelese de cetățeanul obișnuit (Cristian Pârvulescu) și care pot fi exploatate de către politicieni.

Legitimitatea regionalizării

Există câteva ipoteze care au generat nevoia guvernării regionale, mai ales în Transilvania. În regimul comunist drepturile omului au fost încălcate sistematic, a existat o politică neoficială, dar extrem de susținută, de asimilare forțată a minorităților, regimul centralizat a devalizat

comunitățile locale, mai ales periferia, de resurse, iar redistribuirea nu urmărea dezvoltarea acestora ci doar supraviețuirea ei. Dezvoltarea a fost ținută preponderent spre Moldova, cu efecte minore sau perverse pentru regiune. Regimul comunist a masat resursele și puterea de decizie la centru și a transformat decizia politică în monopol la dispoziția unui număr foarte restrâns de decidenți. Posibilitățile de cooperare cu centrul privind strategiile de dezvoltare ale comunităților locale erau extrem de reduse, acestea erau decise în capitală fără o

fundamentare rațională a specificității locale. În Transilvania a existat o tradiție a conviețuirii între comunități cu identități culturale și naționale diferite și o tradiție a contractului social venit din premodernitate, încălcat flagrant de regimul comunist. Acesta adoptă mai degrabă o formulă feudală de distribuire a puterii, aleatorie și abuzivă, amplificată la București de tradițiile modelului fanariot de subordonare fără condiții. Transilvania are ponderea cea mai mare a minorităților naționale, minoritatea maghiară fiind cea mai numeroasă și locuiește preponderent în acest spațiu. În unele localități din această provincie maghiarii sunt majoritari. Majoritatea intelectualilor din Transilvania consideră deficitul de democrație ca o operă a comuniștilor de la centru și ca reminiscență a modelului fanariot în care angajamentele contractuale nu sunt respectate și nu au sens. Se mai știe de asemenea că manipularea surselor de conflict era o strategie a puterii comuniste pentru a camunfla abuzurile totalitare și a ține sub control populația. Cei perindați la putere după 1990 s-au folosit de această strategie în scop electoral și pentru ași camunfla lipsa de eficiență politică și abuzurile.

Ideologie și responsabilitate

Toate aceste disfuncționalități, surse de conflict și de subdezvoltare par să-și găsească expresia într-o așteptare a descentralizării, într-o recuperare a democrației și în

respectarea drepturilor fundamentale de către cei care au preluat puterea în decembrie 1989. În primele luni ale lui 1990 la Cluj, Adrian Moșiu a fost proclamat guvernator al Transilvaniei. Astfel regionalismul ca expresie, politică a procesului de regionalizare apare la intelectuali care meditaseră decenii de-a rândul la formule de armonizare a intereselor locale cu cele centrale, ale majorității cu cele ale minorităților. Liga Pro Europa, asociație civică, a apărut în Târgu-Mureș, tocmai pentru a găsi soluții la conflictele etnice, manipulate de FSN-ul care prelua puterea în 1990. Oamenii care activează în această asociație civică și intelectuali adunați în jurul organizației intuiesc că soluția la

problemele puse de comunism stă tocmai într-o descentralizare a puterii, în preluarea unor competențe de către comunitatea locale, capabilă să gestioneze mai bine și mai ieftin conflictele și sărăcia. Tema regionalizării pare scandalosă nu numai la începutul anului 1990 dar chiar în urmă cu doi ani când Memorandumul pentru regionalizarea României din 2001 inițiat de un grup de intelectuali din jurul revistei Provincia declanșează declarații

viscerale ale clasei politice și ale premierului Adrian Năstase care îi cataloghează pe autorii memorandumului ca trădători. După doar câteva luni guvernul este constrâns să accepte un proiect de regionalizare și chiar să-l negocieze cu autoritățile europene pentru accesarea fondurilor de preaderare. Proiectul regionalizării se transformă într-un cartel de organizații neguvernamentale, numite Agenții de Dezvoltare Regională, fără putere de decizie asupra fondurilor care le gestionează. Consiliile județene preiau președinția Agențiilor prin rotație, distribuind fondurile structurale, după un algoritm politic și nu conform unor strategii de dezvoltare. Formula este consacrată: "Acum iei tu fonduri, după aceea voi lua eu". S-a afirmat la Forum că România este obligată să modifice Legea dezvoltării regionale până la sfârșitul acestui an dar că aceasta nu va avea efecte decât după 2007. Regionalizarea României în 8 regiuni de dezvoltare poate fi asimilată cu cea din Ungaria, numai că acolo regionalizarea "a fost umplută cu un conținut, legea regionalizării a fost însoțită de alte legi complementare care o fac funcțională, legea zonelor speciale, legea IMM-urilor. Deasemenea Bugetul Ungariei a fost formulat pentru o strategie de dezvoltare a regiunilor, alocându-se fonduri corespunzătoare, pe când strategia de dezvoltare regională a României este o strategie de supraviețuire" (Claudiu Coșier).

Concluzii

1. Regionalizarea este un proces ireversibil în tot spațiul european, el este impus de structurarea continentului ca actor credibil în negocierile globale, ca tehnică de guvernare

transparentă, eficientă și legală a resurselor continentale și naționale, dar și ca "spațiu strategic, local și global în același timp" (Kolumban Gabor), pentru formularea unor strategii de dezvoltare adecvate spațiului cărora li se adresează.

2. Definirea regională poate corecta decupajele istorice trasate de-a lungul istoriei și în care nu s-a ținut cont de comunități care și-au integrat organic spațiul geografic, tradițiile culturale, specificitățile etnice sau confesionale, modelele de administrare, chiar și căile de comunicare cu spațiul dinafara acestor comunități. Tensiunile și conflictele etnice din spațiul european, generatoarele primului și celui

de-al doilea război mondial, al crizelor și războielor balcanice, sunt cele mai vizibile și mai costisitoare efecte perverse ale acestor decupaje.

3. Tehnica guvernării centralizate lasă de cele mai multe ori provinciile și periferiile în sărăcie, chiar dacă acestea contribuie substanțial la Bugetul Central, sau administrează abuziv, neadecvat și cu costuri foarte ridicate strategiile de dezvoltare ale acestora, neținând cont de specificități locale, de tradiții și

de un spațiu definit organic.

4. Tehnica guvernării regionale este un model direct de administrare a resurselor, nu prin interpuși, mai transparent, mai eficient și cu costuri mult mai reduse decât cel centralizat. Acest nivel de guvernare simplifică și ușurează guvernarea națională prin transferarea competențelor acolo unde sunt resursele și problemele. Politicile de dezvoltare regională pot fi definite prin cooperare cu nivelul de guvernare național, pe proiecte exact definite, a căror surse de finanțare pot fi multiple: cele regionale, naționale, externe, sau cele de la nivelul localității/comunității căreia i se adresează dezvoltarea.

5. Redistribuirile și fondurile de dezvoltare naționale vor fi negociate contractual cu regiunile, de această dată negocierile se vor purta între persoane juridice cu răspundere contractuală.

6. Omogenizarea legislativă europeană nu poate fi obținută decât pe temeiuri contractuale, orice alt raport putând fi viciat de lipsa răspunderii personale, deci de generarea corupției.

7. Proiectul regionalizării pentru România pare a căpăta o formulă mixtă, fiind preponderent cel economico-administrativ, dar vor fi regiuni unde modelul va căpăta un pronunțat caracter identitar, acolo unde minoritățile etnice sunt majoritare (Bakk Miklós). În acest fel se speră la o calmare a conflictelor etnice și culturale și în același timp la o creștere vizibilă a eficienței guvernării și o configurare mai bună a strategiilor de dezvoltare.

Cui îi mai e frică de regionalizare?

Între 28 iulie și 2 august la Centrul Ecumenic de Tineret de la Ilieni, Centrul Intercultural al Ligii PRO EUROPA a organizat cea de-a doua ediție a Universității de Vară Transilvania. Încurajați de succesul primei ediții, organizatorii au deschis porțile Universității unui număr de peste 40 de participanți și 22 de lectori. Programul a cuprins atât patru sesiuni de discuții – pe teme de mare actualitate (integrare și democratizare, regionalizare, prelucrarea trecutului comunist și identități transilvane) cât și excursii, seri de poezie, muzică și dans.

Participanții

La această ediție au aplicat 207 persoane iar peste 30 de formulare au sosit după expirarea datei limită. Din multitudinea de candidați au fost selectați 50 de participanți care au reprezentat următoarele orașe: Cluj, Târgu Mureș, Timișoara, Arad, Rupea, Slobozia, București, Bistrița, Iași, Drobeta Turnu Severin, Tulcea, Gherla, Zalău, Alba Iulia, Târgoviște, Rădăuți, Bârlad, Bacău, Balș etc. În ce privește identitatea regională asumată, 50% dintre participanți au fost ardeleni (incluzând aici toate formele declarate: Regiunea 7 Centru, Regiunea 6 Centru Vest, Ardeal, Transilvania, etc), 10% bănățeni, 18% provenind din Moldova și Republica Moldova, 18% din Oltenia și Muntenia și 4% Dobrogea. Diversitatea s-a menținut și în ce privește sfera de activitate: 42% activau în partide politice (20% PNL, 20% PNȚCD, 15% PSD, 20% PD, 20% UDMR și 5% AP), 14% în instituții publice, 18% în organizații neguvernamentale, 16% duse media și 10% studenți. În ceea ce privește backgroundul educațional ne-am bucurat să avem printre noi studenți sau absolvenți ai facultăților de relații internaționale și studii europene – 8%, științe politice – 22%, științe economice – 10%, științe și litere – 8%, drept – 12%, ingineria mediului – 2%, istorie – 18%, chimie alimentară – 4%, sociologie – 6%, jurnalistică – 8% și arte 2%.

Programul

Cele patru teme – care au suscitat discuții îndelungate – au fost: Integrarea europeană între retorică și deficit democratic; Prelucrarea critică a trecutului – o condiție a viitorului; Transilvania identități multiple – complementaritate sau concurență și Regionalizarea României în context European. Pe lângă aceste sesiuni de dezbateri vii, participanți au putut aprecia frumusețea Hărmanului și a orașului Sfântu Gheorghe într-o excursie de o jumătate de zi, să se bucure de o seară de poezie Nichita Stănescu în regia lui Zákárias Zolan, să asculte și să danseze pe muzică medievală în compania formației lui Filip Ignác sau să trăiască o seară de jazz în aer liber.

Concluzii

Un proces al comunismului, deși nepromis de nici un partid aflat la putere după 89, a fost o cerință continuă a societății civile și a mediilor universitare. Mai este necesară realizarea acestuia după 14 ani? La această întrebare au încercat să răspundă atât referenții invitați cât și participanții iar concluzia este una categorică: da, au răspuns 79% dintre participanți iar motivația acestui răspuns a venit prompt: pentru că sechelele comunismului sînt încă foarte prezente, pentru că

este nevoie de însănătoșirea morală a societății, pentru că dacă nu se pedepsește orice infracțiune societatea va intra în disoluție, pentru ca cei vinovați să nu mai aibă șansa accesului la putere, pentru asanarea societății românești și nu în ultimul rind pentru că generația celor de 20 de ani nu cunosc nimic despre asta.

Bineînțeles că tema regionalizării a fost repusă în discuția participanților atât în cadrul dezbaterii despre *Transilvania: identități multiple — complementaritate sau concurență* cât și în cadrul discuției cu tema: *Regionalizarea României în context european*. Dincolo de argumentarea necesității realizării unei regionalizări în România contemporană, discuția s-a centrat și pe existența unor diferențe caracteriale între locuitorii diferitelor regiuni din România. Aceste diferențe există între toate regiunile din România (55% dintre participanți), există între Transilvania și Banat și restul regiunilor (8%), între Transilvania și restul regiunilor (26%). Natura acestor diferențe este dată de: mentalitate, seriozitate, mixtura religioasă, experiență de viață, de identități culturale net separate, economie, cultură, diferențe educaționale, grad de informare diferit, grad de europenizare diferit (sic!), calitatea elitelor, gradul de civilizație, diferențe de istorice dar și de unele aplecări spre chiverniseală din partea ardelenilor și bănățenilor.

În ceea ce privește politicile prin care regiunile își pot promova interesele și imaginea, participanții au sugerat: crearea unei media cu specific regional, rețele de turism regional, politici susținute de marketing axat pe diferențe regionale, legături mai strînse cu regiuni similare din Europa, crearea de regiuni autonome, educarea cetățenilor, atragerea de profesioniști în imagine. Au existat chiar și recomandări de mare concretețe și adresate excusiv aredelenilor ca de exemplu: *scoaterea pe linie moartă a lui Funar sau promovarea în Divizia A de fotbal a echipei Univesitatea Cluj*.

Presa

Universitatea de Vară Transilvania s-a bucurat de o amplă mediatizare chiar dacă corectitudinea și obiectivitatea cu care au fost redată informațiile au lăsat de cele mai multe ori de dorit. Regionalizarea, în ciuda eforturilor făcute de societatea civilă, de Liga PRO EUROPA rămîne un subiect sensibil, iar distanțarea față de subiect și condamnarea celor care propun astfel de teme de dezbateri rămîne, din păcate o practică. Pentru o corectă informare și pentru a oferi tuturor celor interesați posibilitatea de a-și face propria judecată de valoare referitor la discuțiile purtate la Ilieni, Liga PRO EUROPA va publica în Altera dezbaterile ediției a II-a a Universității de Vară Transilvania.

Laura Ardelean

Ionesco plagiat în Azerbaidjan

„Fata a pornit spre rîu”

La invitația Institute for Democracy in Eastern Europe (IDEE, Washington), Liga PRO EUROPA a participat cu 12 observatori la alegerile prezidențiale din Azerbaidjan, ce au avut loc la data de 15 octombrie 2003.

Separarea puterilor în stat – între Tata Aliev și Fiul Aliev

Tata Aliev a fost ales ca președinte al Azerbaidjanului în 1993 și în 1998. În ultima perioadă a președinției, fiul lui a îndeplinit funcția de prim-ministru. Odată cu apropierea alegerilor prezidențiale din octombrie 2003, au candidat atât Tatăl Aliev, cât și Fiul Aliev. Pentru primul a fost nevoie de modificarea constituției, întrucât cel anterior prevedea un maxim de două mandate. Această modificare a fost însă în zadar: înainte de alegeri Tatăl Aliev s-a îmbolnăvit și a dispărut din fața opiniei publice. Conform unor zvonuri, se află într-un spital din Turcia. Sau SUA. Alții afirmă că nu mai este în viață, dar decesul lui nu se va anunța decât după desfășurarea alegerilor.

Campania care „nu e campanie”

Străzile, clădirile mai importante din Azerbaidjan sînt împodibite cu înțeleptepeciunile lui Tata Aliev. Normal, cum se cuvine, pe fond roșu și cu litere albe.

Cu ocazia alegerilor, apar și afișe electorale. Tata Aliev dînd indicații prețioase Fiului Aliev. Fiul Aliev în mijlocul soldaților. Fiul Aliev cu rachete în fundal. Fiul Aliev în mijlocul văduvelor războiului cu armenii din Nagorno Karabah. Fiul Aliev citește. Fiul Aliev scrie. Fiul Aliev în mijlocul inginerilor. Fiul Aliev cu o sondă de țigete în fundal. Fiul Aliev care arată cu mîna direcția cea bună. Fiul Aliev îngîndurat.

Știri la toate posturile de televiziune din țară. Fiul Aliev taie panglica și deschide o nouă fabrică. Arată oamenilor muncii cum trebuie turnat oțelul. Fiul Aliev deschide un nou centru olimpic și participă la un meci de polo pe apă. Fiul Aliev explică naționalei de volei cum se joacă acest sport. Fiul Aliev mai taie trei panglici, inaugurează diferite construcții, promite împrumuturi cu dobîndă mică agricultorilor. Sau doar merge pe stradă, unde copiii îmbrăcați parcă în uniformă (pioneri și șoimi ai patriei?) îl întîmpină cu flori.

Emisiune de divertisment. Se cîntă despre Aliev și marile realizări din ultimele zece ani. Fiul Aliev aplaudă. Se dansează pentru Fiul Aliev. Patru dansatori, îmbrăcați în oale, pornesc spre diferite direcții, dar Dansatorul cel Bun le aduce la loc. Apar alți trei dansatori, care încearcă să fure oile. Dansatorul cel Bun dă cu ei de podea. Fiul Aliev aplaudă. Pe un alt post de televiziune, în același timp, se cîntă în blugi (pe celălalt post în port popular sau la cravată). Dar tot despre Aliev. Aliev aplaudă și acolo. El este peste tot.

La secțiile de votare, poze cu fiul Aliev. Cu soldați, rachete, văduve, carte sau stilou în mînă, cu ingineri, sonde sau cu direcția cea bună. Cer să fie îndepărtate conform legii. Sînt întrebate: „de ce?”. Pentru că legea electorală interzice afișele electorale la secțiile de votare. Aflu că acele afișe nu sînt electorale. Îl reprezintă, pur și simplu, pe primul ministru al țării. Un alt coleg primește un alt răspuns: spațiul secției de votare se termină, undeva în aer, înainte de afișele electorale. Astfel nu se încalcă legea. Afișele sînt „dincolo”, alegerea este „dincoace”.

Discut cu președintele Biroului Electoral Județean din Qabala.

— Am văzut afișe electorale în secțiile de votare.

— Nu se poate.

— Am văzut cu ochii mei.

— Nu se poate.

La televizor exact în acest moment se arată o secție. În spatele reporterei un afiș cu cei doi Aliev, Fiul primind sfaturile Tatălui.

— Uitați-vă, un afiș electoral!

Răspunsul este însoțit de un zîmbet îngăduitor:

— Nu, afișul îl reprezintă pe președintele țării și pe primul ministru!

Totul sub observare, dar nimic nu se poate observa

La fiecare secție de votare, votanții au fost întîmpinați de persoane cu camere de luat vederi pe umeri. 5000 de secții de votare, 5000 de camere. Membrii opoziției au considerat că astfel votanții sînt intimidăți, le e frică să-și exprime votul în mod liber, știind că sînt urmăriți.

Pe de altă parte, la multe secții, urnele sau chiar și cabinele de vot erau pe coridor, fără vizibilitate pentru observatori, sau chiar în altă sală.

La întrebarea: „de ce?”, mi s-a spus că nu există săli destul de mari pentru a desfășura în mod corect alegerile. Este ilegal? Nu contează. Legea nu se poate respecta, și punct. „Legea trebuie adaptată realităților.”

Cu naivitate întreb: „cine sînt observatorii independenți?”

Cu aceeași naivitate mi se răspunde: patru persoane de la partidul de guvernămînt, o persoană de la opoziție.

Observatorii sînt așezați pe scaune, ce nu pot fi părăsite, sub sancțiunea intervenției poliției (observatorii au raportat o serie de cazuri în care membrii comisiilor din partea opoziției au fost amenințați, înlăturați sau chiar loviți). Cu mici excepții: observatorii partidului de guvernămînt nu sînt legați de scaun.

Șoferul problemă

La opt dimineața, ora deschiderii secțiilor de votare, mă prezint la președintele Biroului Electoral Județean din Qabala. Îi arăt pașaportul, acreditarea. Mă întrebă:

— De ce șoferul dumneavoastră este membru al opoziției?

Sînt surprins. Cum a aflat cine este șoferul meu? Am pornit pe drum cam de 20 de minute, nu ne-am oprit, el a rămas în mașină, am urcat doar cu translatorul la președinte. Cum a aflat din ce partid face parte?

— Nu am verificat din ce partid politic face parte. Este vreo problemă?

— Nu puteți merge la secțiile de votare cu un șofer care este membru al opoziției!

— Nu înțeleg, de ce, întrucît eu sînt observatorul, iar el un simplu șofer, dar dacă credeți că nu e corect ca șoferul să fie de la opoziție, să-mi dați un șofer de la partidul de guvernămînt. Pe mine nu mă interesează cine conduce mașina.

— Dar de ce aveți un șofer de la partidul de opoziție?

Deși spun de mii de ori că nu mă interesează, el îmi repetă de

mii de ori întrebarea. Timp de o oră președintele Biroului Electoral Județean din Qabala nu are nici o altă urgență, decât discuția sterilă privind șoferul meu. În cele din urmă ajungem la un compromis: primesc în mașină un membru al Comisiei Electorale Județene, membru al partidului de guvernământ. Accept, întrucât nu am de ce nu accepta. Dar îmi pun întrebarea: membrul Comisiei Electorale nu are nici o altă îndeletnicire mai utilă? Se pare că nu.

Se numără toate voturile: și din urne și din buzunare

Personal nu am participat la numărarea voturilor. Am aflat doar de la colegi evenimentele ce au avut loc în timpul numărării voturilor. Spre exemplu, membrii comisiilor secțiilor de votare care erau din partea opoziției nu erau lăsați să participe la numărare. Mai interesant: spre stupefacția observatorilor internaționali, membrii din partea partidului de guvernământ au scos buletine de vot din buzunar, le-au amestecat, ca într-un joc remi, între cele scoase din urne, după care începeau să le numere. Dacă observatorul amenința că va sesiza OSCE, venea un răspuns cât se poate de clar: „și ce dacă?”.

Procese verbale cu rezultatele alegerilor

Regula: După numărarea voturilor, la secțiile de votare se completează un proces verbal în care se consemnează rezultatele alegerilor din secție. Procesul verbal se semnează de cei 6 (sau cel puțin 4) membrii ai comisiei locale, după care trei dintre ei (unul din partea partidului de opoziție) se prezintă cu procesul verbal la Biroul Electoral Județean, unde conținutul procesului verbal se citește cu voce tare. Dacă se constată inconsecvențe, ele se discută de membrii comisiei și se iau decizii cu majoritate de 2/3. După care datele se introduc în calculator și se trimit la Biroul Electoral Central. Observatorul internațional poate urmări introducerea datelor în calculator, primește copiile proceselor verbale sosite de la secțiile de vot, cele printate din calculator și tabelele totalizatoare.

Excepția de la regulă: La secțiile de votare se numără voturile, dar se trec doar într-o ciornă. Procesele verbale originale se semnează în gol de cel puțin 4 membrii ai comisiilor locale (conform regulilor stabilite de legea electorală, doar 2 din 6 pot fi din partea opoziției) iar în unele locuri procesele verbale se semnează și de membrii partidului de opoziție. Pentru obținerea acestor semnături, se aplică amenințări fizice sau amenințări privind pierderea locului de muncă. Un grupul de trei persoane (fără opoziție) se deplasează la Biroul Electoral Județean cu ciornile și procesele verbale incomplete. Membrii guvernamentali ai Comisiei Electorale Județene modifică, cu calculatorul de buzunar în mână, ciornile. Datele astfel obținute se introduc în calculator, se printează, după care se trec în procesele verbale.

În nici un caz nu am putut observa respectarea regulii. Toate procedurile erau de domeniul excepției. Excepție care este interzisă de lege, ba chiar se pedepsește: cu închisoare și cu anularea rezultatelor alegerilor.

Observatorul enervant și enervat

Ora 7 seara. Urnele se închid, iar eu mă prezint, din nou, la președintele Biroului Electoral Județean din Qabala. Mi se comunică că nu pot urmări cum se introduc datele în calculator. Pentru că „nu este interesant”. Și de ce să mă plictisesc.

Prin urmare, iau loc între membrii comisiei. Răspund unor întrebări referitoare la România, democrație, salariul și familia mea. Încerc să fiu amabil.

Ora 9. Președintele comisiei mă așează într-un colț al camerei, împreună cu membrii partidului de opoziție. În celălalt colț, membrii partidului de guvernământ. Ei au și o masă la dipozitie.

Între noi: 5 m. Și mi se atrage atenția că în situația în care mă ridic de pe scaun, voi fi îndepărtat de poliție din clădire. Întrucât la instructaj ni s-a spus să nu ne împotrivim, să nu intervenim, orice se întâmplă, doar să raportăm, raportează prin telefon mobil, „șefului” meu de la OSCE. Este un funcționar OSCE, foarte amabil.

Ora 9.30. Sosește primul grup cu ciornă și cu procesul verbal necompletat. Văd cu ochii mei cum se modifică datele din ciornă, după bunul plac. Îl întreb pe președinte, dacă pot să mă uit de la o distanță mai mică. Aflu că nu. Pentru că nu este interesant. Și de ce să mă plictisesc. Se operează doar mici „corecturi”. Prin urmare, din nou raportează. Mi se comunică că e tipător la cer ce se întâmplă.

Ora 10. Președintele, îngăduitor, îmi permite să mă duc în sala unde se introduc datele în calculator. Probabil speră că astfel nu le voi sta în cale. La calculator se introduc datele după ciorna „corectată”. Mi se prindează un exemplar. Având nevoie de semnătura operatorului și președintelui, întreb de președinte. Operatorul, foarte amabil, mă conduce într-o cameră în care până acum nu am avut acces. Cameră în care cinci persoane completează, după variantele printate, procesele verbale anteseminate la secțiile de votare. Spre noroc, președintele nu este în camera respectivă, astfel nu știe că am făcut o mică decoperire. Cum pe coridor e întuneric beznă, când ies din cameră, din nou nu sînt observat. Raportează telefonic.

Traducătorul să nu traducă

Revenind în camera comisiei, membrii opoziției îmi relatează neregulile constatate de ei. Un membru al partidului de guvernământ (de 2x2 m) îl amenință pe translatorul meu că va avea de suferit dacă mai traduce cele relatate de opoziție. Această amenințare care se apleacă asupra mea mă face să mă ridic în picioare. Îmi displace situația în care sînt privit de sus, prea de sus. Egalînd condițiile de gabarit, schimbăm cîteva vorbe amabile. Eu repet în engleză de cîteva ori: „traducătorul este obligat să traducă” (încercînd să arunc vinovăția asupra mea și nu asupra tînărului student, care va rămîne în Azerbaidjan și după revenirea mea în țară), el îmi răspunde în azeră: „interzic translatorului să traducă ce spune opoziția”. Îi întreb numele. Îmi spune. Îl întreb de ocupație. Aflu că este șomer. Atunci e bine. Dacă ar fi fost polițist, de la serviciile secrete sau de la armată, nu avea ce căuta în comisie. Dacă e șomer (oare să fi fost?), totul e în regulă. Raportează din nou telefonic. Pronunț, cât se poate de clar și cu voce tare, numele celui care mi-a amenințat traducătorul. Mi se promit „forțe noi”.

Observatori OSCE în vizită la observatorul OSCE

După o jumătate de oră de la ultimul meu raport, sînt chemat jos, la intrare. Doi observatori OSCE (funcționari OSCE), unul german și celălalt american, doresc să vadă cu ochii lor ce se întâmplă. Inițial președintele nu le permite accesul în clădire. Cel german îmi spune că a observat alegerile din Kosovo și Cambodgea, dar ce a văzut aici este ieșit chiar și din tiparele falsurilor din țările respective. Îmi spun că le vine să urle. Le spun că îmi vine să plîng, dar nu pot. Și dacă nu pot plînge, zîmbesc. Plînsul mă face slab, zîmbetul îmi dă putere. În fine, putem urca.

Le arăt ce se întâmplă. Nu le vine să creadă. După o mică luptă corp la corp, iau din mîna unui membru al comisiei un proces verbal original. Arăt celor doi observatori: semnat dar necompletat. Le duc la ultima ușă de pe coridor, arătînd unde se completează procesele verbale. Deloc la secțiile de votare. Se conving cu ochii lor. Ne așezăm, discutăm. Ei au văzut totul, doresc să meargă să doarmă, dar trimit alți doi observatori.

Ajung următorii doi observatori OSCE. Unul vorbitor de limbă azeră (care este foarte apropiată de limba turcă). Le spun ce

se întâmplă. Se conving. Din nou reușesc să pun mîna, cu puțină forță, pe un proces verbal semnat și necompletat. De această dată micul secret este dezvăluit și președintelui Biroului Electoral Județean. După întrebarea „de ce este procesul verbal semnat și necompletat?”, el dispăre, fără răspuns. Întrebarea se pune și celui care a adus documentul. El se miră, dar nu răspunde. Prin urmare, repet întrebarea. Ochii lui arată că nu mă înțelege, de ce sînt revoltat. Lent, spune ceva, și dispăre. Traducătorul meu traduce: „fata a pornit spre rîu”.

Apar următorii doi observatori OSCE. Unul american, celălalt vorbitor de rusă. Sînt veseli, zîmbesc. Au auzit de mine. Sînt foarte amabili. Îmi pun întrebări. Lucrez la un ONG? Și am curajul să observ alegerile din Azerbaidjan? Îi duc în camera unde se completează procesele verbale. De această dată ne observă și președintele biroului. Foarte supărat, refuză orice explicații.

Pe la ora 3 rămîn singurul observator. Au plecat și cei de la opoziție, văzînd că nu au ce face. Îmi lasă, în scris, protestul lor. Din nou raportează. Mi se comunică prin telefon că se va solicita anularea alegerilor în regiunea Qabala. Fraudele sînt foarte evidente și deosebit de grave.

Gunoii ca dovadă a fraudei electorale

Pe la ora 4 dimineața mi se sugerează că ar fi mai bine dacă m-aș duce acasă. Nu au venit rezultatele de la trei secții, și nici nu o să vină. Poate pe la șapte seara. Le spun că sînt rezistent, dacă ei rămîn, rămîn și eu.

Din întâmplare găsesc un proces verbal semnat și necompletat. Îl arăt unui membru. „A, nu e nici o problemă”, îmi spune, îl rupe în patru și îl aruncă la gunoi. Membrii guvernamentali ai comisiei doresc să sărbătorească alegerile. Pun muzică. În mod evident, deranjez. Într-o clipă de neatenție, scot „dovada cheie” din gunoi. Dar, decît să fiu prins cu proba în geantă, mai bine decid să părăsesc locul faptei.

Discut cu președintele Biroului Electoral Județean, cer copii după procesele verbale. Nu le poate da. Eventual să revin dimineața la ora 10.

Opoziția nu poate afla rezultatele alegerilor

După un somn de trei ore mă prezint dimineața la ora 10 la președinte. Îmi spune că nu-mi dă nici procesele verbale, nici rezultatele totalizate. Pentru că lucrez pentru opoziție. Și opoziția nu poate primi rezultatele alegerilor? Se pare că nu.

Erou al observării alegerilor transformat în loc comun

Cînd mă întorc la locul de cazare, ceilalți observatori OSCE, care m-au vizitat noaptea, se pregătesc de plecare. Mă felicită, îmi strîng mîna, chiar fac și poze cu mine. Împart cărți de vizită. Unul dintre ei îmi spune că se bucură foarte mult că a ajuns omul potrivit la locul potrivit.

Peste trei ore pornesc și eu spre Baku, cu un microbuz în care sînt „de-ai noștri”, observatori neguvernamentali, din partea IDEE.

— Uitați, ce a fost la mine la vot!

Răspunsul vine în cor:

— Și la noi!

— Dar la mine s-a...

— Și la noi!

După două zile nedormite, mă trezesc la realitate: la Qabala nu s-a întâmplat nimic neobișnuit. Peste tot au fost fraudate, în mod similar, alegerile.

Și opoziția primește ceva

Conform datelor Confederației Jurnaliștilor din Azerbaidjan,

peste 70 de jurnaliști au devenit victime ale arestărilor, amenziilor sau chiar violențelor; Human Rights Watch a raportat că un număr considerabil (peste o sută) de persoane din opoziție au fost arestate, bătute, amendate.

La 16 octombrie, opoziția a organizat o demonstrație cerînd anularea rezultatelor alegerilor. Poliția a tras în mulțime, omorînd, conform știrilor prezentate în ziarul opoziției, patru persoane (conform raportului Consiliului European, cel puțin o persoană a decedat), rănind alte sute de demonstranți.

Alegeri conforme cu standardele OSCE

Tot la 16 octombrie, orele 13, OSCE a prezentat presei un comunicat privind observarea alegerilor din Azerbaidjan. În final, ne-am putut liniști și noi, aflînd că alegerile, „în general”, s-au desfășurat în mod corect, fiind observate doar „mici nereguli”. Slavă domnului, că altfel am fi crezut că e vorba de fraude masive.

Haller István

PS (SF)

În circumstanțele date era să uit pentru ce au fost organizate alegerile. Rezultatele au fost cele așteptate de partidul de guvernămînt. Spre exemplu la circumscripția electorală nr.42, secția de votare 36 din 1500 de persoane incluse pe lista alegătorilor au votat un număr de 1500 de persoane. Dintre aceștia din urmă 1500 de persoane au votat cu Fiul Aliiev. Per total în țară İlham Aliiev a obținut 76,84%, iar liderul opoziției, Isa Gambar 13,97%.

No comment

Primului ministru al Republicii Azerbaidjan Domnului İlham Aliiev

Excelență,

Cu ocazia alegerii Dumneavoastră ca președinte al Republicii Azerbaidjan Vă felicit în numele poporului român și al meu personal și Vă adresez cele mai bune urări de succes, sănătate și bucurii personale.

Îmi exprim încrederea că în cursul mandatului Dumneavoastră relațiile excelente de prietenie între România și Azerbaidjan vor înregistra noi progrese pentru prosperitatea popoarelor noastre.

Mă folosesc de această oportunitate să Vă asigur, Excelență, de înalta mea considerație.

Ion Iliescu
Președintele României

BAKU. 25.10.2003.

VOTUM SEPARATUM - OPINIE ALTERNATIVĂ

al observatorilor Institute for Democracy in Eastern Europe (IDEE) aflați în misiune cu privire la raportul preliminar OSCE/ODHIR cu privire la alegerile prezidențiale din 15 octombrie 2003 desfășurate în Republica Azerbaidjan

Institute for Democracy in Eastern Europe (IDEE) a fost solicitat de către Guvernul Statelor Unite să organizeze o misiune a observatorilor pentru alegerile prezidențiale din 15 octombrie în Azerbaidjan. Misiunea, pusă „sub umbrelă” OSCE/ODHIR a fost alcătuit din 188 de observatori din Austria, Belarus, Bosnia și Herțegovina, Croația, Republica Cehă, Estonia, Georgia, Macedonia, Polonia, România, Serbia-Montenegro și Kosovo, Slovacia, Slovenia, Turcia, Ucraina și Statele Unite.

Acești observatori au format în jur de o treime din totalul misiunii OSCE/ODHIR și între ei au fost selectați reprezentativi de la toate nivelele, incluzând parlamentari, jurnaliști, activiști ai organizațiilor neguvernamentale, și specialiști în observarea alegerilor. În 15-16 octombrie 2003, observatorii au avut oportunitatea de a urmări procesul electoral în toate cele 124 de circumscripții electorale în Republica Azerbaidjan și în aproape 1000 secții de votare.

După familiarizarea cu raportul preliminar al OSCE/ODHIR din 6 octombrie 2003, cei 188 de observatori din partea Institute for Democracy in Eastern Europe (IDEE) declară un *votum separatum*, o opinie alternativă. Observatorii IDEE fac apel la Guvernul Statelor Unite, care a făcut posibilă această misiune, la Comisia Europeană și Parlamentul European, la guverne și la mass media, la OSCE pentru a asculta mărturiile lor și să examineze documentațiile lor care nu au fost incluse în raportul preliminar al OSCE/ODHIR. De asemenea, facem apel la comunitatea internațională și la guvernele statelor democratice pentru a lua măsuri puternice și imediate pentru stoparea represiunii politice din Azerbaidjan, care a început chiar înainte de încheierea procesului electoral.

Observatorii din Europa Centrală și de Est și din fost Uniune Sovietică, din țările care recent și-au câștigat democrația sau încă luptă pentru aceasta sînt îngrijorați dacă este să se rețină sensul original al termenului „alegeri”, evenimentele din 15 octombrie din Azerbaidjan trebuie descrise cu un alt termen.

În ceea ce urmează un sumar al concluziilor misiunii IDEE.

1. Lista alegătorilor nu a reflectat realitatea. Mulți cetățeni, prezenți în Azerbaidjan în ziua alegerilor nu s-au regăsit pe liste, pe cînd mulți alții, care trăiesc în străinătate, sau unii dintre ei decedați de mult – au fost înscrși pe liste. Grupuri de alegători, neînscrși pe liste, au încercuit tribunalele dimineața devreme încercînd să-și restabilească dreptul de vot, dar doar o mică parte dintre ei au reușit. Mulți alți alegători, care nu și-au găsit numele pe liste, nici măcar nu s-au dus la tribunale mergînd acasă fără a reuși să se folosească de dreptul lor constituțional de a participa la alegeri.

2. Circumstanțele din secțiile de votare au împiedicat exprimarea voinței libere a cetățenilor. Ofițeri de poliție se aflau mai aproape decît distanțele necesare, iar în unele cazuri

ei se găseau chiar în interiorul secțiilor de votare; în interior se găseau, de asemenea, persoane care nu aveau dreptul să se afle acolo. În multe secții de votare s-au făcut înregistrări video permanente a alegătorilor de către persoane care nu posedau acreditările necesare. Observatorii locali de multe ori nu își puteau exercita atribuțiunile pentru că nu li se dădea voie să urmărească votarea, și în mod special au fost împiedicați să urmărească numărarea voturilor; observatorii IDEE au înregistrat violențe fizice împotriva observatorilor locali și a membrilor cu drept de vot consultativ al comisiei electorale (în marea majoritate independenți sau reprezentanți ai opoziției), și aruncarea lor afară din secțiile de votare.

Au existat, de asemenea, momente în care traducătorii acreditați oficial care au însoțit observatorii internaționali, au fost amenințați și intimidați. Au existat, de asemenea, încercări de intimidare sau mituire a alegătorilor, membrilor comisiei, reprezentanților candidaților sau a observatorilor. Multe dintre rapoartele observatorilor nu au fost ignorate de poliție sau oficialii Birourilor electorale județene.

3. Procesul electoral a fost marcat de falsificări plănuite și orientate spre atingerea scopului. Deschiderea secțiilor de votare și pregătirile pentru vit, cît și închiderea secțiilor de votare și pregătirile pentru numărarea voturilor au fostacompaniate sistematic de violări ale legislației procedurale. Au existat cazuri cînd toate documentele legate de alegeri au fost scoase din secțiile de votare sau din clădire pentru o perioadă îndelungată. Există, de asemenea, fapte dovedite cu documente cînd au venit alegători la secții de votare cu buletine de vot puse în plicuri șampilate cu colțul din stînga sus tăiate și avînd marcat primul candidat la președinție pe listă. Buletine de vot goale / neșampilate cu colțuri tăiate au fost, de asemenea, răspîndite în afara secțiilor de votare. În anumite ocazii a fost mai mult de un alegător în cabina de vot, s-a eliberat mai mult de un buletin de vot pentru o persoană, au fost eliberate buletine de vot unor persoane care nu aveau actele necesare, au fost create ilegal „liste speciale de alegători”. În anumite secții de votare sigiliile de pe urnele de vot au fost avariate sau îndepărtate în totalitate.

4. Acțiunile Birourilor electorale județene au fost caracterizate de violări directe ale codului electoral al Republicii Azerbaidjan. Rezultatele electorale din secțiile de votare nu au fost citite sau aduse la cunoștința tuturor; nu au existat voturi de admitere sau respingere a proceselor verbale provenite din secțiile de votare în cadrul Birourilor electorale județene; procesele verbale din secțiile de votare au fost, în majoritate, înaintate Birourilor electorale județene ori ca „schite”, sau completate cu creionul, nu cu pixul, sau chiar goale – necompletate deloc dar avînd semnătura membrilor comisiei. Procesele verbale înaintate de secțiile de votare au fost coracte în

cadru Birourilor electorale județene iar, uneori, procesele verbale ale secțiilor de votare au fost completate în întregime în cadrul Birourilor electorale județene. De multe ori, procesele verbale din secțiile de votare au fost aduse la Birourile electorale județene de persoane care nu aveau acest drept sau procesele verbale au fost aduse fără buletinele de vot. Procesele verbale foarte rar – rezultate ale voturilor în circumscripții electorale și secții de votare – au fost afișate în timp. De multe ori observatorilor internaționali le-a fost refuzată eliberarea de copii ale proceselor verbale în secțiile de votare sau la Birourile electorale județene. Observatorii locali și reprezentanților candidaților la președinție în general le-au fost refuzate procesele verbale.

Observatorii internaționali au putut foarte rar intra în camera unde informațiile despre rezultatele electorale provenite de la secțiile de votare au fost introduse în calculator și transmise Biroului electoral central. Tuturor observatorilor locali le-au fost refuzat o astfel de oportunitate.

Aceste și alte violări observate de către observatorii DEE în toate cele 124 de circumscripții electorale le-au adus la următoarele concluzii cu privire la alegerile prezidențiale din Azerbaidjan din data de 15 octombrie 2003:

- Alegerile **nu au fost libere**, pentru că exprimarea dorinței cetățenilor din Azerbaidjan a fost restrânsă;
- Alegerile **nu au fost egale** pentru că o parte a cetățenilor azerbaidjani nu și-au putut exercita dreptul la vot;
- Alegerile **nu au fost corecte**, fapt probat de manipulările și falsificările deschise semnalate;
- Alegerile **nu au fost transparente** pentru că dreptul legal de observare a procesului de vot, a numărării și centralizării voturilor a fost violat în multe din cazurile studiate.

Alegerile – așa cum au fost ele – au fost desfășurate cu violări majore ale legilor Republicii Azerbaidjan, fără a menționa violările grosolane ale standardelor internaționale.

În această situație, dat fiind faptul că nici un criteriu de evaluare a procesului electoral nu a fost satisfăcut, observatorii misiunii IDEE au concluzionat că alegerile prezidențiale din data de 15 octombrie 2003 din Republica Azerbaidjan nu pot fi calificate ca, ceea ce în lumea civilizată se numește, „alegeri”.

Baku la 18 octombrie 2003

Raport comun al Adunării Parlamentare al OSCE și Adunării Parlamentare al CE și OSCE/ODIHR

Misiune internațională de observare a alegerilor din Azerbaidjan

Proces de vot în general corect în Azerbaidjan, dar procesul electoral este, în anumite aspecte, încă în deficiență față de standardele internaționale

Baku, 16 octombrie 2003 – Procesul de votare din alegerile desfășurate în 15 octombrie în Azerbaidjan a fost în general bine administrat în majoritatea secțiilor de votare, dar întregul proces electoral nu satisface standardele internaționale în anumite aspecte. Observatorii internaționali au semnalat un număr de ilegalități în numărare și centralizare. Acestea sînt concluziile Misiunii internaționale de observare a alegerilor (IEOM) în Baku, desfășurat de Biroul pentru Instituții Democratice și Drepturile Omului (ODIHR) al Organizației pentru Securitate și Cooperare în Europa (OSCE) și Adunarea Parlamentară a OSCE și al Consiliului Europei. Misiunea și-a publicat concluziile preliminare astăzi, pe baza activității a vreo 600 de observatori, incluzînd mai mult de 40 de parlamentari.

„Sîntem îngrijorați de tensiunile născute din nivelul scăzut de încredere reciprocă existentă în societate. Îndemnăm toate partidele să exercite reținere. Aceste alegeri au arătat o vitalitate crescută a vieții politice și eforturi serioase în Azerbaidjan spre democrație și standarde internațională” a spus Giovanni Kessler, președintele delegației Adunării Parlamentare a OSCE și coordonatorul special a Biroului președintelui OSCE pentru Misiunea de Observare OSCE pe termen scurt.

„Sperăm că acest alegeri vor putea marca o nouă perioadă în Azerbaidjan în care progresul poate fi realizat prin încredere și cooperarea tuturor forțelor democratice din țară. O dezvoltare bună a procesului democratic este un proces crucial pentru acreditarea democratică a țării. Cerem tuturor actorilor politici să adere la standardele de legalitate și democrație atunci cînd își apără ideile politice diferite și legitime, a spus Guillermo

Martines Casan, președintele Delegației Adunării Parlamentare a Consiliului Europei.

Peter Eicher, președintele Misiunii de Observatori ODIHR a adăugat: „Aceste alegeri au constituit o oportunitate ratată pentru un proces electoral democratic autentic. Am fost deosebit de deranjați de nivelul intimidărilor și de condițiile inadecvate oferite candidaților în timpul campaniei. Progresele viitoare spre alegeri democratice for depinde în primul rînd și în principal de voința politică a autorităților.”

De o îngrijorare deosebită erau numeroasele cazuri de violență, inclusiv cele din noaptea alegerilor. În general, condițiile de campanie au fost, în mod evident, inegale. O modalitate de intimidare a suporterilor opoziției a umbrit atmosfera politică. Accesul candidaților din partea opoziției la mass media de stat sau independent, în afara emisiunilor gratuite, a fost foarte dezechilibrat. Candidații opoziției trebuia să facă față unor restricții severe în cadrul mitingurilor politice.

Au existat totuși unele aspecte pozitive. Votanții au putut alege între opt candidați. A existat o campanie activă cu participare publică. Candidații opoziției au putut critica autoritățile. Noul cod electoral a inclus mai multe prevederi împotriva fraudei. Comisia Electorală Centrală a publicat imediat și detaliat rezultatele din secțiile de votare conform solicitărilor. Aceasta a conferit un grad de transparență fără precedent alegerilor.

Instituțiile care alcătuiesc IEOM sînt gata să continue dialogul cu autoritățile și societatea civilă din Azerbaidjan în vederea soluționării îngrijorărilor rezultate din aceste alegeri.

(traducere neoficială)

Az Azerbajdzsán-i választások

Az öt évenként sorra kerülő Azerbajdzsáni választásokon idén két 12 fős romániai csoport is részt vett. Az Európai és Biztonsági és Együttműködési Szervezet (EBESz) valamint a Kelet-Európai Demokráciáért Intézet (IDEE) által koordinált nemzetközi megfigyelők nemcsak a választások viszontagságainak lehettek szemtanúi, hanem meg tapasztalhatták a Közép-keleti kultúrák sajátosságait, a hagyományos teázástól a fegyveres utcai harcokig.

A sorozat az egyik résztvevő élményeiről számol be. A hatalmas választási csalásokról, az elnöki székében apját felváltó (addig miniszterelnök) fiúról már többször szó esett a hazai sajtóban is. A szerző politológus, éppen ezért nem vállalja a haditudósítók tényszerű leírásait, inkább az elbeszélésen alapuló élménybeszámoló műfaját, a mögöttes folyamatok ábrázolását. Így látja, így éli meg egy kelet-európai az Azerbajdzsán-i elnökválasztásokat.

2003 október.

A szavazás napja

*„Tentativa de democratizare prin alegeri fraudate”
a romániai újságírócsapat következtetése*

Mint minden rendes szavazás-megfigyelő, naponta többször jelentek. Most pl. az első 14 órámról. Ez a szolgálat majdnem fele, annyi különbséggel, hogy itt pont a félidős szünet ideje alatt nyomják meg az embert – szavazatszámhlással. Mert itt minden borítékot, szavazólapot, szavazólistát, levágott szavazólap-sarkot és leadott szavazatot külön megszámolnak. Egyszer. Majd a hat bizottsági tag egyikének, vagy esetleg a 23 megfigyelő valamelyikének kérésére újraszámolják, ez pedig időbe telik. De mondják, hogy a jó munkához idő kell, a rosszhoz még több.

Kezdem az elején. Egy reggel hat óras kelés, egy másfél óras várakozás a késő megfigyelőkre és fordítókra, és máris indulhatunk. A szokásos 90-100 km/órás városi lépegetés mellett hamar a helyszínen vagyunk Sumqait-Absolon-ban. Óriási látni- és tapasztalni válnak, a törvényes szavazási formák kijátszására irányuló törekvések igencsak kreatív gondolkodásra utalnak. A Big Brother effektus¹

1. A szavazás megfélemlítés alatt történik. A szavazócédulák későbbi KGB-hez történő beszállításával és azonosításának fenyegetésével, illetve az ezt követő munkahely-elvesztéssel vagy fizikai erőszakkal megfenyegetett szavazók kötelezően mind megjelennek a szavazáson. És kötelezően a miniszterelnökre szavaznak, hisz úgy hagyták meg nekik. Még akkor is, ha egyedül van a szavazási fülkében, a megjelölt személyre szavaz abban a félelemben, hogy valaki megfigyeli, utólag beazonosítja, és emiatt bajba kerülhet ő vagy a családja.

meg a körhintázó szavazók² már a népi szavazási hagyomány részei; igaz, viszonylag rövid idő alatt, a szovjet birodalom széthullása óta csupán, de már rögzültek a közgyakorlatban. Ennél több leleményessége már csak az állami alkalmazottaknak van, az ő érdemük a rendőrös közvélemény-kutatás³ és a bizottságok kétharmados kormánypárti összetétele⁴. A klasszikus fogásokhoz tartoznak az „ugráló szavazók”, a szavazóteremben tartózkodó meggyőző-brigád, a megfenyegetések és a lefizetési ebédek. Ez utóbbiakról a továbbiakban nem is érdemes beszélni, hisz nem itt őshonos fajok, a Kelet-Európai éghajlaton is vidáman tenyésznek.

No, megszámlolódtak a szavazatok. Először. Fogadást nyertem, nem üti a széle a hosszát. De csak 21 hiányzik... Mindegy, második számlálás.

Meglepő volt, mekkora bizalommal fogadott már a szavazati körzetek ajtajában tolongó, szavazni vágyó tömeg is. Az OSCE/ODHIR feliratú karszalag, meg a „nyakba-fityegő” látványára kormánypárti és ellenzéki is köszöni az eddigi nemzetközi részvételt, a törvénykezésben kieszközölt változásokat, a konfliktuskezelést és a folyamatos megfigyelést. Különösen a szavazáson való megfigyelő részvételt, „mert a másik fél csalni akar”, mondták. És ez valóban így is volt, a kormánypárt, az ellenzék meg a Deákné vászna ugyanaz a kategória politikai magaviseleti szempontból.

Ami az ország-vezetést illeti, az egyszemélyes diktatúra dinasztia jellegét kezdi ölteni. Bár az öt évvel

2. A szavazó kint a munkaadójától vagy felettesétől egy borítékba zárt, kitöltött szavazócédulát kap. A szavazókörzetében felvesz egy ürest, a szavazófülkében pedig kicseréli a zsebében a kettőt. Bedobja az urnába a behozott szavazólapot, a fehérét pedig kiviszi, és átadja annak, akitől a kitöltöttet kapta. Ez ismét kitölti a megfelelő jelöltre szavazva, és odaadja a következő alkalmazottnak és beosztottnak, elvárva cserébe a kihozott fehér cédulát.

3. A választást megelőző napokban közvélemény-kutatás címszó alatt rendőrök (sokszor egyenruhában) kopogtatták végig a lakásokat, megkérdezve, ki kivel szavaz. Azok a nagy létszámú családok, akik határozottan az ellenzékre szavaznának, a néhány nap múlva kiadott választási listákon már nem szerepeltek, ezért nem mehettek szavazni. Elégtételt, azaz szavazócédulát ilyen esetben a polgármesteri hivataltól lehetett kérni, az viszont alig egy néhány kérését teljesítette a több száz összegyűlt, listákról „véletlenül” lemaradt szavazó közül.

4. A szavazati körzetek hattagú bizottsága a következőképpen épült fel: 3 kormánypárti, 1 kommunista párti, 1 ellenzéki és 1 valamilyen más párttól. A döntések meghozatalához, egyes szavazatok érvényesnek elfogadásához kétharmados többség szükséges. A kommunista párt minden esetben a kormánypárttal szavaz (ez már a kétharmad), az ellenzék minden esetben ellene van, a hatodik tag pedig szavaz, ahogy akar, úgysem módosíthat semmit. Ezért történt meg, hogy a végső jegyzőkönyveket a szavazatok összesítését illetően általában öt, néha csak négy tag írta alá a hatból, ettől viszont még érvényesnek számított.

ezelőtti választásokon a fiú vesztett az apjával szemben, és „csupán” a miniszterelnöki széket foglalhatta el, idén, mivel harmadszor már nem lehet elnök, az apa a fiának kampányol. És monopolizálja a kommunikációs piacot, bevonja az államszerveket a szavazási meggyőzésbe/kényszerítésbe, kilő az eredeti 20 jelölt közül 12-t, és fegyveres erőszakkal fenyeget a „sikertelen választások” esetén. Ezért, még ha erős is az ellenállás, hatalmas tömegbázissal rendelkezik, kevés az esélye, hogy megtörje a kialakuló hegemoniát. Minden intézmény a kormánypárt kezében, a vezető funkciókban levő alkalmazottak pedig kipróbált csatlósok. Ezért történhetnek meg például olyan véletlennek tűnő egybeesések, miszerint minden szavazókörzet iskolában van, emiatt mindenhol jelen van a rendet felügyelő iskolaigazgató. Aki minden esetben kormánypárti, és általában olyan erős személyiség, aki, ha kell, a bizottságfőnök feje felett is érvényesíteni kívánja akaratát.

A hatalom tehát érvényesíti akaratát, ha kell, erőszakkal is. Természetesen legitim erőszakkal, hisz attól állami hatalom.

A hiányzó szavazatok pedig rövid, de heves viták után előkerültek. Valahonnan...

Megyek számlálást nézni. A harmadikat.

A szavazás éjszakája

*„Az éjszaka oly hosszú volt, most kinyílt a tér,
vérszínű a hajnal, s a Nap nyugatra tér -.”*

A hajnal - Honfoglalás filmzene (Koltay Gergely)

A választási időszak legizgalmasabb része a szavazatszámolás. A matematika törvényeit cáfolja meg az egyes bizottságok munkája: mindenféle fizikai változás, eltűnés és szaporodás nélkül egy kupac cédula az egyes személyek által megszámlálva hol több, hol kevesebb. A szavazatok alapján pedig hol az egyik jelöltnek, hol a másiknak van többségi előnye. Valószínűleg a számoló erős egyéniségének a hatására változnak a cetlik, félelmükben átváltoznak, vagy bosszantásképp hol többen, hol kevesebben nyüzsögnek az asztalon.

A körzetem egyik szavazóegységében tengetem éjszakámat. Számolunk. Minden tagegyenként újra számolja. A többiek türik, oda sem figyelnek – minek, hisz majd ők is újraszámolják külön-külön. A szavazó-cetlik pedig látszólag csendben türik, éppen csak az előbb említett, sunyi módon a jelöltekre leadott szavazatok szerinti hovatartozásukat változtatják.

Ám az ember ideje véges, a körzetelnök pedig minden bizonnyal bölcs ember, hisz tudja ezt. Egy adott pillanatban közli, hogy ebből elég, az egyes számú állami favorit a nyertes, nincs több szavazatszámolás. A megfigyelők tiltakoznak, ilyesmit nem lehet tenni. Már hogyne lehetne, mondja az elnök, hogyan is tudná őt bárki

is megállítani. Hát így, jön a választások törvényszerűségét felülvizsgáló válasza, egy határozott mozdulattal orra vágva az elnököt. Szó szót, ökölcsapás ökölcsapást követ. Az ellenzéki megfigyelők tábora a kormánypárti megfigyelők és a szavazóbizottság ellenében. Mindenki beszáll a balhéba, kivéve a nemzetközi megfigyelők személyét. Mi csak megfigyelünk. Ezt is.

Minden szavazóegységtől száz méterre a törvény szerint kötelező módon egy autónyi rendőrnek kell tartózkodnia. Nem nagy táv, még mielőtt kiütnének valakit, közbelépnek az állami hatalom képviselői. Kirángatják a teremből a minden baj okozóját és elhurcolják a kapálózó hivatalosságot. Mármint az ellenzéki megfigyelőt, természetesen.

Hosszas huzavona és kölcsönös fenyegetések után, zárt teremben ismét kibontjuk a zsákot, és újraszámoljuk a szavazatokat. Az eredmény természetesen nem $1+1=2$, de már világos a helyzet: a végső felállásban gyakorlatilag a jelöltekre leadott szavazatok szortírozása nélkül három részre osztották a szavazatokat: egy jó kétharmados kupac az elnök fiának (az azerbajdzsáni választási törvény szerint $2/3$ -os többség szükséges a nyeléshez), a maradékból pedig egy kisebb kupac az esélyes ellenzéknek és néhány szavazólap a várhatólag harmadik helyre befutó forradalmár elnökjelölt hölgynek. Újrarendezzük, megszámláljuk, most már tényleg 2 az $1+1$. Legalábbis szerintem, bár ez csak addig áll, míg ismét megszámlálja valaki a hiányomban. Mert mint mondtam, ezek a cetlik alattomos módon ide-oda pártolnak, lehet megint tömegesen állnak be a kormánypárti jelölthöz, mint az a 300 , amelyet visszarendeztünk kevéssel előbb...

Éppen befejeztük a jegyzőkönyv elkészítését, amikor az épület tulsó felén levő szomszédos szavazóegységből átrohan az egyik amerikai „nappali” megfigyelő⁵: menjek át egy kicsit hozzájuk is, mert problémájuk van. Társamat hátrahagyva (sosem tudni, a jegyzőkönyv is lehet alamuszi fajta), összeszedve az alapfelszerelés részét képező tolmácsot és zseblámpát, indulok. A zseblámpa akkor foglalta el megtisztelő helyét az alapfelszerelések között, amikor az öt évvel ezelőtti választásokon furcsa módon a számlálás előtt-alatt néhány percre kiüthött a biztosíték. Szinte mindegyik szavazókörzetben. A megfigyelő pedig nem tudta eldönteni, hogy valamelyik bizottsági tagra vagy éppen a szavazó-cédulás asztalra vesse rá magát. Hamar megoldódott az $1+1$ problémája... Tanulva az esetből, ez alkalommal időben elláttak lámpával, amit a munka kezdetekor kitettünk magunk elé az asztalra. Amúgy Hidegháborúsan: figyelmeztetésként és elrettentésként.

Átérve a másik egységbe, lelkileg már fel voltam készülve egy perlekedésre, vagy sima bizottsági verekedésre,

5. A nappali megfigyelőre általában egy szavazóegység volt rábízva, ahol reggeltől estig folyamatosan követték a szavazási folyamatot, a nyitástól a zárásig, a szavazatszámolással és a jegyzőkönyv elkészítésével bezárólag. Az éjszakai megfigyelők nappal több körzetet is meglátogattak rövidebb-hosszabb időre, de feladatunk főként az éjszakai szavazatósszesítés megfigyelése volt a szavazatszámolási központokban.

hiszen lehet, náluk nem háromszáz, hanem annál is több cédulát próbálnak meg lenyúlni. A helyzet kevésbé, inkább az ok lepett meg. Minden megfigyelő és bizottsági tag egyetértett a számlálással, a megoszlásokkal, rendben találta az egész folyamatot. De volt egy cédula, ahol nem egy jelölt neve mellé tette a szavazó az X-et (ez egy pecsétmentes szavazási rendszer), hanem egy kivételével az összes többihez. A több jelzést tartalmazó lapról nem rendelkezik a szavazási törvény, de arról igen, hogy ha a szavazó szándéka világos, akkor a cédula érvényes. Ez pedig, egyesek szerint érvényes volt, hiszen a szavazó mindenki mást „kihúzott”, egyet hagyva csak. A megoldás egyszerű volt, a bizottság szavazhat arról, érvényesnek tekinti-e. Említettem már, az összes bizottság kétharmadát a kormánypárt és a velük tartott kommunista párt képviselője alkotta, a szavazás így természetesen a jelöltjük javára dőlt el.

A tét tehát nem volt nagy, a megoldás is kézenfekvő. De láttam két teli torokból ordító nőt, össze-vissza kiabáló hivatalosságokat, és a már ismert fizikai meggyőzés küszöbén álló jelenlevőket. Nem számít, mi az ok, egy vagy háromszáz céduláról van-e szó, kinek a javára történik a ferdítés, ha egyáltalán történik. Egyszerűen arról van szó, hogy akiknek lételeme a konfliktus, akik mindenáron a tettelegességhez akarnak folyamodni, mert tapasztalatuk szerint az a leghatékonyabb módja a problémák kezelésének, azok megteszik minden körülmények között, casus belli-vel, vagy anélkül.

Ekkor vált érthetővé, tulajdonképpen hogy működik itt a rendszer. Nem az első jel volt, de az első olyan nyilvánvaló esemény, amely előre vetíti az elkövetkező időszak fenyegetését. Rövidtávon a szavazatok eredménye kapcsán kirobbanó utcaharcokat, hosszú távon pedig az állam és a környező országok közötti problémák kezelésének módját. Az előzőről néhány óra alatt megbizonyosodhattam, a második pedig egyértelműen a levegőben lóg.

Kivirradt, véget ért a szavazóegységek eredményeinek összesítése is. A kifüggesztett eredmények láttán több körzet előtt is az egybegyűlte heves nemtetszésüknek adtak hangot,

leverve haragjukat a másik fél képviselőin. Mi autóba szállva visszaindultunk a fővárosba, túl az első 24 órán, kissé izgatottan várva a választások utáni nap eseményeit. Hiszen ez egy új nap, új konfliktusok, mindössze a megoldások maradnak a régié.

A választások utáni nap

„The only way they understand is force.”
Irena Lasota, Az IDEE megfigyelőcsoport vezetője

És lön este és lön reggel, második nap. A különbség csak annyi vala, hogy Ő közben megpihent.

A megfigyelők számára viszont ez nem a pihentető napok egyike volt, hanem talán mindannyi közül a legnehezebb. Hajnaltól kezdődően késő estig szállingózott vissza mindenki, elsőként a fővárosiak és mi érkeztünk, akik 30 km-nyire felügyeltünk Sumquait-ban. A főhadiszállásnak számító hotelbe visszatérők között nem volt olyan, aki azt állította, hogy rendben mentek volna a dolgok a választóközterében. A különbség csupán annyiban állt, hogy volt, aki feladta, és az éjszaka közepén lefeküdt, és volt olyan, aki végigvitte a nappalt és az éjszakát is. Csalások így is, úgy is történtek, ám meglehet, a folyamatos figyelés miatt lényegesen kevesebb, mint eredetileg tervbe volt véve. Ezért ez utóbbi csoporton a lelkiismeretesen, bár meglehet, hiába végzett munka élménye uralkodott.

A 16-ai nap számunkra arról szólt, hogy beszámoltunk a látottakról és kifejtettük a véleményünket. Ugyanerről szólt a fővárosi azír lakosság jó részének is a napja: kifejtették véleményüket az eredményekről. Érthető módon elsősorban a szavazatokban alulmaradt fél igyekezett véleményét kinyilvánítani, a világrész kommunikációs szokásai szerint.

Az azerbajdzsáni emberek, és a muzulmán kultúra képviselői úgy általában hamar felhevülnek, ha valaki a kultúrájuk, szokásaik mércéje szerint valami elfogadhatatlan dolgot művel. Gyorsan ütnek, ha a személyük ellen esett sérelem, vagy igazságtalannak érzik a velük való bánásmódot.

A szavazást pedig mindenki saját harcának tekintette, amikor végre egy igazságosabb rendszer váltja fel az elnöki diktatúrát. A szavazás nagymértékű, nyilvános hamisításai pedig összetörték a mély, demokratikus (vagy legalábbis egyenlő) létfeltételek lehetőségének reményét, és ez elkerülhetetlenül összecsapáshoz vezetett.

Kezdetben – kizárólag férfiakkal álló csoportok – gyülekeztek a forgalmasabb útkereszteződések utcáinak. Megvitatják újból és újból a történeteket, kiegészítik a friss (részben igaz de sokszor eltúlzott) információkkal. Megpróbálják összerakni a képet, mi is történt, hogyan is történt. A beszélgetések heves hangnemben zajlanak, kormánypártinak vagy rendfenntartónak nem ajánlott ilyenkor a közelükbe merészkedni.

Foto: Baku, 16 oct. 2003 (OSCE)

Egyszer csak, adott jelre, a külváros felől megindul egy kisebb csoport valamelyik központi tér, általában a kormány épülete által uralt Szabadság Tér felé. Zajos és gyors előrehaladtuk során a sarkokon állók csatlakoznak a tüntető tömeghez, a szomszédos utcákban álldogálók is feléjük futnak. Régen valószínűleg a zaj adta meg a jelet, hogy a város más pontjairól is meginduljanak a csoportok a központi tér fele, ma már a mobiltechnika segít ebben is. A külsőbb részekből, a forrásoktól, a központi térig a csermely hömpölygő emberfolyammá duzzad.

A téren a kormány által kirendelt több ezer katona, rendőr, rendfenntartó erő, élő fallal próbálja meg feltartóztatni a különböző irányokból a térre befutó áradatot. A máskor csak szép kilátást biztosító tenger és a parti sétány most stratégiai szerepet kap, és mint a legbiztonságosabb hátvéd, lezárja a tér egyik oldalát.

Az összecsapás lezajlása a hírcsatornák által is gyakran bemutatott módon zajlott. A haragos ködöbáló tömeg, a fém pajzsok mögé húzódó katonai kordonok, a sisakos rohamosztagokkal való összecsapások egymást túlharsogva zajlottak a tér különböző pontjain. Képernyőn látni elrémisztő. De átvágni egy ilyen téren (vagy legalábbis megkísérelni) egészen más élményt nyújt.

A tömeg ordít, a szirénák szólnak, a katonák talpukat csapva trappolnak vagy kordonban állva a fém pajzsukat ütik a gumibottal. Füstbombák és könnygáz tölti meg a teret, szűkítve a látótávolságot. Rövid hatótávú kövek repülnek a katonák felé, azok megpróbálva utolérni a hajigálókat, még rövidebb hatótávú, de sokkal hatékonyabb gumibottal válaszolnak. Egyre több a megvert, földre esett ember, akiket a „frontvonalról” függően vagy a hivatalos szervek tuszkolnak teherautókra vagy a társaik szednek össze, és támogatnak át a szomszédos utcákba vagy terekre.

A teret körülvevő, külső utcák a megvertekkel és az utánpótlással vannak tele, akik igyekeznek a kormány épületéhez jutni. Nyomulnak, hogy ők is odaérjenek, közben irgalmatlanul nyomják előre az előttük állókat, holott lehet, azok már a visszavonulásra gondolnának. A tüntető tömeg így saját magába botlik, és felbukik.

A Szabadság téren folyó tömegveréstől távolabb eső utcákban azonban zavartalanul folyik az élet. Bár az autóforgalom le van állítva, és néha végigfut az utcán egy-egy csoport, de a járókelők zavartalanul jönnek-mennek, az üzletek nyitva tartanak. Nem különösebben nagy szenzáció az utcai tüntetés vagy a katonai erődemonstráció. A helyzet sajátossága csupán abban rejlik, hogy ez alkalommal a választási eredményekről van szó, azokról a számokról, amelyek eldöntik, ki vezeti az országot az elkövetkező öt

évben. Mert hatalma egyedül az elnöknek van, a kormány vagy a színes összetételű Parlament csupán formaság, a demokratikus rendszer látszatának álcája.

Ezért egy kicsit izgatottabb a tömeg, mint máskor, többen is vonulnak fel, mint máskor, és a megszokott gumibotos ütlegelések sem annyira hatékonyak, mint máskor. A katonaság ismét lép egyet, és a tömeg elosztatásához új fegyvert vet be: a levegőbe lő.

Európai államokban ezt megelőzte volna például a vízágyús osztatás. Legalább olyan hatékony, mint a gépfegyverhang, de egy fél-sivatagi országban ez nem működik, hiszen a tikkadt tömeg még bátorításnak, vagy katonai árulásnak fogná fel. A levegőbe löttek tehát. Utólag vitatott, hogy a fegyver fölötti levegőbe, vagy a cső és a tömeg közötti levegőbe.

Ezután gyorsan véget ér az utcaharc. A visszavonulók tárgyakat, köveket hátrahagyva karoltak fel mindenkit, kinek nehezeire esett már a járás. Az eredmény szomorú, öt halott és harminc súlyos sebesült, több száz könnyebb sérülés. Ezek voltak a közszolgálati TV hivatalos adatai, aki, mint teljesen a kormánynak alárendelt szerv, vélhetőleg nem tártá fel a teljes igazságot.

Az utcaharcok végére minden visszatért megfigyelő már a főhadiszálláson volt. Félóránként mentek a hírek a közszolgálati adókon, a tolmácsok fordították, a megfigyelők kommentálták. Az élő adások még a valós helyzetet adták vissza, az összefoglalók már ferdítettek, az elemzések pedig

valótlanok voltak. Feltűnő volt, hogy a mindig friss híreket szolgáltató nemzetközi szatellites hírcsatornák csupán késő este, több órával a tér kiürítése után adtak először képeket, óvatos megfogalmazásokkal („legalább két halott”-szerűen).

Az idő mértékegysége viszont másképp működik egy olyan környezetben, ahol mindennaposak az utcaharcok. Három órával az utolsó fegyverhang után, a tér már városi járókelőkkel volt népes, szembeszökő volt a babakocsit tologató apuka képe. Itt-ott ablaküveg-törmelékek, bevert szélvédőnyomok látszottak még, de azt is széthordta a megindult autósforgalom. A folyosó túlsó felén levő vendéglőben pedig felcsendült a nászinduló. Esküvő volt, az élet eseményeit pedig nem lehet halasztani más okok miatt. Sok a fiatal, a nagyobb vendéglőkben minden hétköznap délután esküvőt tartanak. Hogyisne, hiszen esküvőt nem érdemes vasárnap tartani, mert a hétköznapi esküvőkért hivatalból két fizetett szabadnap jár.

Az élet tovább halad a maga medrében.

(Kádár Magor)

Foto: Baku, 16 oct. 2003
OSCE

Romániai ifjúság az Európai Unió útján

Általános bemutatás

A *Romániai ifjúság az Európai Unió útján* nyáriegyetemre 2003. augusztus 17-23. között került sor Brassóban. A Konrad Adenauer Alapítvány és a Manfred Wörner Euro-Atlanti Társaság közös rendezvénye immár hagyományosnak tekinthető, hiszen az idén érte meg harmadik kiadását. A 2001-ben kezdődött sorozat következetesen megmaradt a társadalmi párbeszéd fórumának. A cél mindannyiszor azonos volt: emberközelbe hozni a politikai vezetőket és elemzőket, vagyis a véleményformáló erőket és a fiatal, felnövekvő politikai, civil és sajtóban aktív nemzedéket.

Egy hét alatt a jelenlevő pártok fiatal szárnyainak képviselő, a nagyobb romániai civil szervezetek képviselői, illetve a sajtó fiatal munkatársai minden nap a romániai pártok elnökeivel találkozhattak. Az előadásokat néha felváltották a meghívott politikai elemzők bemutatói is, amelyek megpróbálták kontextusba helyezni a politikai doktrínákat, eligazodást nyújtani az aktuálpolitika folyamatai között.

A rendezvény erősségét, és tulajdonképpen folyamatoságát az adja, hogy a pártelnökök (többnyire) ugyanazok, évről évre, akár csak az elemzők és a hallgatók köre is. Az ismétlődés lehetőséget ad arra, hogy ugyanazok a személyek különböző témákat járhassanak körül: idén pl. az ifjúság az integráció útján volt a kijelölt tematika, jövőre pedig a választások lesznek (mivel a nyári egyetem a helyhatósági és a parlamenti választások közé esik). A résztvevőknek lehetőségük van felkészülni a téma elméleti hátterére, illetve anyári egyetem előtt kézhez kapják az aktuális statisztikákat, adatcsomagokat. A résztvevők így felkészültek, és egy olyan magot képeznek, amely a különbözőségeik ellenére kemény és vitaképes partnerként léphet fel a meghívottakkal szemben.

A nyáriegyetem beszámolója: bemutató és értékelés

A 28 résztvevő igen színes csoportot alkotott. Legnagyobb tömb a 12, civil szervezetet képviselőké illetve a 11, politikai pártokat felsorakoztató személy volt. A pártokat képviselők valamennyien a politikai szervezetük fiatal szárnyának a vezetői vagy vezetőségi tagjai voltak. A sajtó munkatársai közé a 23-27 éves korosztály felső határát súroló vagy éppen átlépő személyek voltak, akik még így is fiatalnak számítottak az újságírás területén, lévén szó elsősorban politikai tudósítokról.

A hallgatók az előbb említett státusuknak és szakirányú végzettségüknek megfelelően felkészültek voltak. Mindenki egyetemet végzett, szinte követelményként hatott a politikai tudományok, európai tanulmányok, jog vagy a sajtó területén végzett tanulmányok. Az előadások interaktivitását véve alapul viszont elmondható, hogy szükséges az alapos felkészültség, jártasság a romániai és a nemzetközi aktuálpolitikai kérdésekben. A résztvevők közösen vitáztak egyes kérdésekről, illetve az előadók is, kilépve a passzív bemutatói szerepükből, mintha kihívásokat fogalmaztak volna meg, kérdeztek, elvárva a

reakciókat és az interaktivitást. Mondhatni, ez volt az első számú erőssége a rendezvénynek.

A másik hasznossága a rendezvénynek a fiatalos szellem és a már többé-kevésbé összekovacsolódott csoport volt. Magam ugyan először voltam ezen a rendezvényen, de mivel a résztvevők mindannyian a közéletben aktív szereplők, szép számmal akadtak ismerős arcok, amely megkönnyítette a beilleszkedést. A fiatalság szellemének megfelelően a nyitottság volt a jellemző, amelynek fontossága abban rejlik, hogy megismerhetik egymást azok a szereplők, akik várhatóan a közeljövő politikai szereplői lesznek majd. És itt nemcsak a pártok, a civil szféra és a sajtó képviselői közötti kapcsolatok kialakulásáról van szó, hanem az azonos csoporton belüli közreműködésekről is. A fiatal párt-képviselők megismerhették egymást, az előadások során elmélyedhettek a pártok doktrínáinak kölcsönös megismerésében is. Ezért joggal feltételezhető, hogy a későbbiekben ezek a kapcsolatok hasznos közreműködéseket eredményezhetnek, vagy ha azt mégsem, akkor is mindenképpen toleránsabban fognak majd egymáshoz viszonyulni. A civil szervezetek képviselői pedig hallhattak egymásról, megismerhették egymás programjait, ötletekkel, forrásokkal gazdagodhattak.

Az előadók névsora tulajdonképpen a politikai pártok elnökeiből állt össze, és a kormánypárt elnökének kivételével mind meg is jelentek (Adrian Nastase helyett Adrian Severin tartott előadást). Megjelenésük sorrendjében ott volt: Teodor Stolojan (PNL), Adrian Severin (PSD), Traian Basescu (PD), Victor Ciorbea (PNTCD), Emil Constantinescu (AP), Dan Voiculescu (PUR) és Markó Béla (RMDSz). Mindegyik pártvezér ismertette a párt doktrinális hátterét, programját és terveit a jövőre nézve, különös hangsúlyt fektetve ezekben a témákban a fiatalság szerepére –ez lévén a nyáriegyetem témája. Jelen voltak még politikai elemzők, mint Calin Preda, Dan Pavel és Emil Hurezeanu, illetve funkciót betöltők is, mint Vasile Puscas vagy Ovidiu Ganz. Elmondható, hogy a szinte teljes politikai paletta felsorakoztatása egy politikailag kiegyensúlyozott szint adott a nyáriegyetemnek, kerülve mindenféle részrehajlást. Az viszont elmondható, hogy a megjelenített pártok mindegyike szinte kampányt folytatott az előadóin és a ifjúságának képviselőin keresztül, megpróbálva befolyásolni, esetleg meggyőzni a többi hallgatót. Itt elsősorban azok jelentették a célcsoportot, akik nem politikai szervezet képviselőiként, hanem a civil szféra vagy sajtó részéről érkeztek. Ezen személyek „megszerzésére” elég erős mezőny alakult ki.

Az előnyök mellett természetesen hátrányok is mutatkoztak. A legszembetűnőbb az volt, hogy az előadások – adva lévén a hallgatók felkészültsége, illetve az előadók nyitottsága és „ráérése” (az előadások minimális időtartam 3 óra volt, megszakítás nélkül) –, ha nem is rögtön, mindenképpen politológiai szintre terelődött a vita. Ez sokak számára nehezen volt követhető, hiszen pártokkal és pártrendszerrel foglalkozó előtanulmányokat igényelt volna, amelynek hiányában volt, aki elvesztette a fonalat. A másik hátrány az állandóan jelenlevő

„kinti” sajtó volt, aki a hallgatókkal való beszélgetés lezárása után tehette fel a maga kérdéseit. Szinte hideg zuhanyként hatott a sokszor agresszíven vagy számon kérően feltett kérdések, némelyik személyes hangot is megütve, amelyek konfliktushoz vezettek nemcsak az előadók és a sajtó képviselői között, hanem a hallgatók és a külső sajtósok között is.

A szervezési, technikai részről is érdemes röviden szólni. A helyszín Brassó volt, a rendezvény zsúfolt programja pedig eléggé a városhoz kötötte a nyári egyetemet. Ennek ellenére a szervezők mégis kerestek alkalmat arra, hogy változatos legyen a „falakon kívüli” program is. A vacsora minden este más-más helyen zajlott (kevésbé alakultak ki kötött asztaltársaságok), illetve két este a szervezet buszának segítségével Brassó Pojáná valamelyik hangulatos vendéglőjében került sor az étkezésre. Utolsó nap egy kirándulással zárta a rendezvényt: a Bran kastély látogatása majd esti tábortűz a Moeciu-i turisztikai központban.

A rendezvény gördülékeny volt, egyszer sem voltak programcsúszások, és a magas funkciójú meghívottak ellenére – akik programja gyakran az utolsó pillanatban is változik –, nem volt változás az érkezéskor kapott program és a lejajlott események között. (Olyan sajátossága ez, amelyet kevés szervezet képes megvalósítani mindmáig.) Az étkezések és az előadások is pontos időpontban kezdődtek, és a nehéz feladatot vállaló nyugat-európai diplomáciai moderálásnak köszönhetően a megadott időben értek véget. A szállás, étkezés, a kirándulásra

szállítás és a helyszínre utazást mind a szervezők állták és valóban gondoskodtak róla – nem voltak csúszások, keveredések, meghibásodások, amelyre sajnos elég gyakran akad példa országunkban.

Záró következtetések

Összességében véve, azt mondhatom, nekem személyesen megérte részt venni az Adenauer-Wörner nyári egyetemen. Személyes célom az ismeretségeremtés volt, amelyről úgy érzem, teljesült. A politikai vitákban való aktív részvétel pedig segített kissé tisztábban látni a helyzetet: mert könnyebb képet kialakítani egy-egy politikai erőről, amely akár többé-kevésbé helyes megállapítások halmaza is lehet, de egészen más megérezni az egyes párok között húzódó ellentéteket. Érdekesen körvonalmazódott például a PNL és PD között kibontakozó együttműködés, szinte előre vetíti a jobboldal egységes blokkjának a kialakítását.

Munkacsoportok is kialakultak, amelyeknek feladata akár egyénenként akár a teljes szervezetek belépésével folytatni az előkészületeket a következő évi nyári egyetemre, melynek témája – az eddigi egyeztetések szerint – a helyhatósági és a parlamenti választások lesz. A további megbeszélés tárgyát képezheti esetleg az is, hogy a Pro Europa részt kíván-e venni mint civil szervezet a háttérmunkálatokban, és mindemellett képviseltetné-e magát a jövő évi rendezvényen is.

(Kádár Magor)

G16 după 6 luni

Peace Corps Romania a organizat un training pentru Grupul Voluntarilor 16 (G16) și pentru organizațiile partenere în Sibiu în perioada 21-29 septembrie. Peace Corps Romania organizează această conferință după o perioadă de 6 luni, timp în care voluntarii s-au acomodat și au lucrat în localitățile unde au fost repartizați. Scopul conferinței este oferirea unui training adițional pentru voluntari și o oportunitate de a purta o discuție cu colaboratorii lor cu privire la succesele și provocările întâlnite în relația agenției cu voluntarul repartizat.

Voluntarii Peace Corps au sosit în Sibiu duminică, pe 21 septembrie și au petrecut dimineața de 22 septembrie lucrând pe grupe în funcțiile de domeniile de serviciu. Grupul 16 include voluntari în domeniul ecologiei, specialiști IT și consultanți în domenii sociale. Ședințele au inclus domenii ca disponibilitatea finanțării Peace Corps Romania prin două programe care include „The Small Project Assistance Grant Programme” și Programul de Parteneriat Peace Corps. Alte ședințe au inclus acomodarea culturală cu comunitatea locală în care au fost repartizați voluntarii și o prezentare ținută de către coordonatorul însărcinat cu siguranța și securitatea voluntarilor.

Colaboratorii din partea organizațiilor neguvernamentale a participat la ședința de după-masă a conferinței unde agențiile selectate au furnizat informații despre surse financiare disponibile pentru proiecte și au revizuit propriile proiecte. Ședința de deschidere a colaboratorilor a inclus o discuție despre scrierea de proiecte și finanțările disponibile, prezentată de László Potozki, directorul Fundației pentru Parteneriat din Miercurea Ciuc.

Ședința de deschidere din 23 septembrie a inclus o analiză a primelor cinci luni petrecute la organizațiile desemnate, prezentate

de către voluntarii Peace Corps și colaboratorii acestora, fiind urmată de ședințe privind strategiile de dezvoltare și necesitățile trainingurilor pentru colaboratori. După o pauză, invitații au prezentat cele mai reușite practici din domeniu.

După-masa voluntarii Peace Corps au asistat la o sesiune din domeniul medical, în timp ce colaboratorii lor au continuat discuția cu privire la necesitatea trainingurilor. Ultima ședință a zilei a inclus o discuție despre direcțiile de viitor ale sectorului.

Prima întâlnire din 24 septembrie a inclus o discuție despre oportunitățile colaterale a voluntarilor Peace Corps de a lucra în comunitățile în care trăiesc din România. Printre referența s-a numărat și Ovidiu Bujorean (Leaders Roumania), Dan Licsandru (Agenția Națională Antidrog) și Adrian Cămarășan de la Consiliul Național pentru Combaterea Discriminării. Aceasta a fost întâlnirea finală pentru colaboratori.

După o pauză, o discuție privind activitățile de gender și dezvoltare în România a fost condusă de Ioana Negrău. După masa s-au vizitat locurile istorice ale Sibiului.

Voluntarii Peace Corps au vizitat muzee și alte puncte istorice, joi 26 septembrie, înainte de începerea cursurilor de limbă română de vineri. Exercițiile interculturale și lingvistice au continuat duminică, voluntarii întorcându-se luni la organizațiile unde au fost repartizați. Ședințele au inclus subiecte ca serviciile sociale în România, structura guvernului și o testare lingvistică.

Conferința a constituit o ocazie pentru colaboratori de a cunoaște mai bine personalul Peace Corps România și de a discuta interesele și necesitățile comune.

Jean Salls
(traducere de Kovács Gyöngyvér)

Politică pe bani publici

La data de 26 septembrie 2003 a avut loc prezentarea proiectului **Politică pe bani publici**, realizat de Institutul pentru Politici Publice din București în parteneriat cu Liga Pro Europa. La întâlnire au participat Virág György (președintele Consiliului Județean), Marius Pașcan (Director, Primăria Municipiului Tîrgu-Mureș), Nicolae Havrileț (Acțiunea Populară, președintele filialei Mureș), cîț și reprezentanții mass mediei locale și naționale (10 publicații, posturi TV, agenții de presă) iar din partea organizatorilor Valerian Stan și Adrian Moraru (IPP), Smaranda Enache și Haller István (LPE). Parlamentarii județului Mureș nu au dat curs invitațiilor.

Proiectul **Politică pe bani publici**, ce se desfășoară în perioada 15 septembrie - 30 octombrie 2003, și-a propus investigarea mecanismelor prin care banii publici sînt folosiți în scopuri electorale, în vederea asigurării unei campanii electorale corecte în anul 2004.

Temele de investigație, stabilite în urma discuțiilor cu partenerii de proiect, sînt:

- deturnarea fondurilor publice prin programe guvernamentale;
- acordarea de ajutoare sociale în scop electoral;
- folosirea proprietății publice în scopuri politice;
- influențe politice în acordarea creditelor pentru autoritățile locale;
- festivaluri și zile ale orașelor cu propagandă electorală;
- controlul mijloacelor mass media în scopuri politice și electorale;
- lucrări publice mult supralicitate;
- donații fictive;
- pierderi ale companiilor ce alimentează bugete de partid.

Metodele de colectare a informațiilor includ solicitări scrise în baza Legii 544/2001 privind liberul acces la informațiile de interes public și organizarea unor interviuri cu actori cheie de pe plan local (ziariști, reprezentanți ai partidelor politice, reprezentanții autorităților locale și ai regiilor, instituțiilor publice descentralizate, sindicaliști, reprezentanți ai societății civile).

Proiectul urmează să se finalizeze printr-un studiu al fenomenului utilizării banilor publici în politică, și va reprezenta unul dintre principalele elemente pentru elaborearea unui ghid privind transparența finanțării partidelor politice, ce se va pune la dispoziția partidelor înainte de alegerile din 2004.

(H.I.)

Pro Europa poate fi citită pe Internet la adresa:

www.proeuropa.ro

Liga PRO EUROPA Liga

Copreședinți:

Smaranda ENACHE și CSÍKY Boldizsár

Director executiv: SZOKOLY Elek

540049 Tîrgu Mureș, P-ța Trandafirilor nr. 5, et. III, CP. 1-154
Tel/fax: +40-(0)265-250182; 250183, e-mail: office@proeuropa.ro

CONTENTS:

Pg. 1: *Nothing New on Regionalization* – article on the debate around the concept of regionalization in Romania.

Pg. 2: *A Romanian/Hungarian synopsis* of the PEL's main events in July-September 2003.

Pg. 3, 4: *The Statue* – opinion on the Romanian-Hungarian debate regarding the placement of the Statue of Liberty in Arad.

Pg. 4: *School of Roma Leaders* – 4th session of educational training organised for the Roma community leaders having as subject: financing foundations and institutions.

Pg. 5-6-7: *Regionalization as an irreversible Process of the New European Construction* – article on the round table organised by EFA-Bruxelles, Liga Pro Europa, provincia Group and Liga transilvania-Banat in Cluj, having as a subject of debate the regionalization in European Union and in Romania.

Pg. 8: *Who is Still Afraid of Regionalization?* – article on the second edition of the Transsylvania Summer University focused on the concept of regionalization, pro and contra arguments, organised by PEL in Ilieni.

Pg. 9, 10, 11: *The Girl Went to the River* – a personal confession of the events before, during and after the presidential elections in Azerbaijan by one of the IDEE's observer. • *No comment:* Message of congratulation addressed by president Ion Iliescu to Prime-minister Ilham Aliyev on the occasion of his election as president of Republic Azerbaijan.

Pg. 12, 13: *Votum Separatum* – Dissenting opinion of the Institute for Democracy in Eastern Europe (IDEE's) observers mission from the OSCE/ODHIR Preliminary Report about the Presidential Elections of October 15, 2003 in the Republic of Azerbaijan. • Report of the OSCE International Election Observation Mission in Azerbaijan: *Azerbaijan voting generally orderly but electoral process still short of international standards in several respects.*

Pg. 14-17: *The Elections in Azerbaijan* – a personal confession of the events before, during and after the presidential elections in Azerbaijan by one of the IDEE's observer.

Pg. 18, 19: *The Romanian Youth on the Path of the European Union* – article on the summer camp organised by the Konrad Adenauer Foundation and the Manfred Wörner Euro-Atlantic Association being a fora of discussion between politicians and young activists. • *G16 after 6 month* – presentation of the in-service training organised for the Group 16 of Peace Corps volunteers and their counterparts after the first 6 month at their sites.

P. 20: *Politics on Public Money* – short presentation of the project realised by PEL and Institutul de Politici Publice.

Responsabil de număr: KACSÓ Judit-Andrea

Multipliat la **MEDIAPRINT**

PRO EUROPA este publicată cu sprijinul
Fundatiei Heinrich Böll (Germania) și Charles St. Mott (SUA)